

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

(СВРШЕТАК)

XIII

Врело, где му Марта беше одредила да се састану, налазило се преко реке, на северној страни брда. На овоме месту које се зове „Краљев Гроб“ удружен је дивљи романтизам са тајном сумориношћу. Неколико белих облачака издвајали су се из остале масе, застајали над овом белом површином и мешали се са ваздушастим велом паре, која се од врела дизала. Певање тица измешано са удаљеним чобанским клицањем и неким неодређеним брујањем уздизало се у овом прозачном простору, где је осим тога царевала мртва тишина. Једна страна врела, нагомилана из оштрих сурих стена, без икаквог реда и симетрије, дизала се веома литичасто, чисто се надиосећи на сиву мириу површину воде. Друга је на против била блага нагиба и на њеној површини беху прекрасна кленова и букова дрвета. У даљини, на ову се страну наставља и кристална река, губећи се и крадући се кроз засејане тучне пиве и зелене ливаде.... Врело је било са свију страна уоквирено огромним храпавим стеновитим жлеботинама и представљало заносно дубоку бездну у коју, кад би се упало, била би извесна смрт.... Овом усамљеном месту ретко је ко долазио: једино што је тако пусто и забачено, а друго — о њему се причале свакојаке скаске и легенде.

Говорило се, да су се на овом пустом месту среле краљице из овог и оближњег села и да су им краљеви овде изгинули. Мало приметна хумка то је сведочила. Селаци су држали то место за страшно и проклето и сви су га далеко обилазили побожно се крстећи.

На седељкама су бабе причале, како је једна од краљица јако миловала вереника оне друге и како је,

видећи да га не може имати, нарочито ударила овом стазом, те се ту суверела са својом супарицом и по својој светом обичају морале су обе животом платити.

Други су додавали, како у наручју самога врела млади сав борави и вереник, који је тамо, видећи мртву драгану, скочио сломљен од туге и јада. Причало се, даље, да се у извесне дане појављују духови погинулих краљева, који у мрачној и тамној ноћи просипљу неку чудновату светлост. А у неко доба ноћи расклапају се плави таласи тихог врела и из тајанствених дворова на дну његову излази млади вереник у сјајној одећи и тужним очима прати ону, којој не може

више рећи о својој љубави и тајно ноћи у загрљај њен.... Приче беху невероватне, али за свакога ово место беше страшно и несрећно и сви га далеко обилажаху.

Марко се није на то обзирао. Он је нарочито волео овај тако усамљени крај, без икаква страха да ће наићи на духове погинулих краљева о којима је слушао тако чудновате приче. Ту, на самом прагу смрти, живот је сладио; црпао је сласти и ако га је језа обузимала при погледу на ову бескрајност, у којој је све вечито.

Седео је и сада тамо на мркој оштрој стени, на самој иници врела, од којег је у овај мах његова душа била много мрачнија. Да ли му беше могућно завирети у себе сама? Шта да се ради?

Како ће учинити крај томе тешком положају, у који је бацио и себе и њу? Марко је волео Марту, али каква је то одбрана? Зар ће то моћи отклонити сваку могућу опасност?

„Треба кидати на сваки начин,“ мишљаше Марко. — „Али колико се пута решавам на то, на ипак остаје по староме. Слаботиња сам; ни на што не могу да се одлучим. Постао сам роб своје страсти, гуриуо сам и себе и њу у мрачни амбис и нигде светла зрака који би нам помогао; нигде сламке за коју бисмо се ухватили.“

Он погледа у бездну, која му је под ногама зијала. Беше му први пут да тако блиско гледа у очи смрти и

Јосиф Подградски ПРОФЕСОР И КЊИЖЕВИНИ.

тај приказ веома га узбуни. На шта му је и живот, кад се вери у њега изгубио? Зашто живети, кад за то нема више разлога? Један скок само у ту мрачну, мириу водену површину, па да се једном за свагда учини крај грозној фаталности.

„Нема је. Да се није каква несрећа догодила?“ и при тој помисли стаде му крв у жилама. Полусвесно појури на траг, у варошицу. Пред канцеларијом спазе га момак њихов.

— Баш је добро што идете, г. Марко. Ја сам вас свуд тражио, али нигде да вас нађем. Госпођа је болесна. Болесна? И кроз цело тело прође му нешто ладно, ледено. . . .

У ходнику затече Стевана са забринутим лицем.

— Шта се догодило?

— Добили сте пацијента, одговори боно Стеван и покуша да се осмехне. — Послао сам у С. . . . по лекара; слао сам и за вас, али ви не бисте дома.

— Али од куда је то? Синоћ није било тако озбиљно. Стеван слегну раменима: — И сам се чудим. Било је изненада. Уђите, ви ћете боље знати: разумете се.

Марко уђе унутра. Она је лежала бледа на кревету; руке јој беху опуштене а очи затворене. Јака ватра била је од ње, грозница беше ступила у своја права.

Стеван је забринут гледао у Марка, чекајући од њега милости.

— Не бојте се, није тако опасно, рече Марко ницајући било.

— Непрестано бунца, то ме је страх, примети му Стеван.

— Не чини ништа. Јака ватра, што је све дошло од узбуђења нерава. Треба јој више мира.

Марко јој прописа на повраћање, нареди за ладне крие и кад Стеван изађе да заповеди млађима, Марко се наже тихо на ухо болесничкино и лагано рече:

— Марта, Марта, шта вам је? Освестите се, ја сам крај вас. Зар ме не познајете?

Она отвори очи. Оне су сјале неком грозничавом ватром и мало беху закрвављене. Видевши Марка да крај ње стоји, разли јој се тиха радост по лицу.

— Ах, ви сте! Приђите ближе, рече једва чујно. Марко се са свим наже.

— Свршено је. Идите што пре; испуните ми ту последњу жељу.

Марко хтеде нешто рећи. Она му претом показа да ћути.

— Идите, идите. Учините ми то; зар не видите како вас лепо молим.

— Како? Шта? Зар већ да идеш, али зашто? — питање уздрхталим и непрекиданим гласом стари Павле, кад му Марко рече да се ствари и кола спреме. Да је жинка пала сред барута, не би већи прасак и изненађење произвела, него што су то учиниле речи Маркове.

— Јест, одлазим. . . . морам, него се постарај, да је све у своме реду.

— А ти ми ту скоро рече, да ћеш нам седети још читав месец дана.

Да, рекао сам; али сад морам. . . .

— А шта ће Сока рећи? То ће је. . . .

Павле не доврши; онази је Марково перасположење. Узалуд би било наводити још какве разлоге, морао се свему покорити.

— Добро, добро! Немај бриге, све ће бити на свом месту. Ја ћу се сам постарати.

— Гледај, молим те, — додади му Марко и удали се.

Павле Петровић исхракну се, обриси се махрамом, па се несигурним корацима упути жени у банту.

— „Да ми је знати, зашто иде?“ — мишљаше он.

„Познао сам ја да неће добро бити, чим сам га видео онако мрзовољна и ћутљива. Не можеш му речи ни клештама ишчупати. А још га нисмо честито ни угостили ни почастили! Па нека пође, срећан му пут! Не треба ничије слободе сужавати. Али Сока, како ће она то поднети? Све једно је, друкчије не може, па како јој буде!“

— Е, Соко, остави то, па ходи овамо!

Сока остави започети посао и приђе ближе.

— Је л' дошао Марко? Хоће ли ручати, ваљда је већ и огладнео?

Павле Петровић прогута плувачку.

— Јест. . . . дошао је. . . . не знам. . . . Неће ручати; нисам га питао, а може бити. . . . врло лако је гладан.

— Што не говориш отворено? Шта се догодило?

— Ништа, са свим ништа. . . . Маленкост. . . . ситуација. Ја мислим. . . . овај. . . . и ти знаш. . . .

Павле се сплете, није знао шта ће даље рећи.

— Али шта знам? — упаде му Сока у реч.

— Марко ће ићи, сад одмах, — додаде Павле тако јако, да се и сам зачудио толикој својој смелости.

— Шта? Марко да иде? Благи Боже. . . . Она поспри и би пада, да је Павле не задржи. У очима се показаше сузе. Она се сети да не ваља плакати и рукавом их обриси, потом погледа на Павла који стајаше ту крај ње, невесео као и она што је.

— То ти је он казао, је ли? Па нека иде, кад му је воља. Ваљда тако треба да буде. Срећан му пут! Нећу да плачем, где су још деца плачем испраћана. Видиш, Павле, он хоће да иде, а не зна како је нама; он не осећа муку нашу. А ко зна, можда је тешко и живети овде. Ми смо самохрани, тако смо научили, вечито на једном месту, ал' он не може, младост у њему киши и бруји; одлетеће соко, далеко од оца и мајке. Нек' је у добри час, а ми ћемо кућу чувати, ту и да умремо. . . .

И стара Сока баци му се о врат угушујући свој глас сузама.

После тога часа беше све спремно за позазак. Сока крадом утирале очи и непрестано шапућући мољаше се за Марка, док је Павле гледао у страну, само да сузе сакрије. И последњи звуци звонцади умукосе; кола се изгубише и лаки облаци прашине, који се за колима дизали, ишчезаваху.

— Оде, изгуби се! Дуго му би у нас; ал' он ће опет доћи! — мрмљаше старац, гледајући непрестано у даљину за својим милим и драгим јединцем, последњим благом својим.

XIV

Прошло је доста времена, од како је Марко оставио своје родно место и дошао на универзитет. Тражио је утехе, гледао да заборави своју блиску прошлост и

ревностно се био зарно у књиге, тражећи у њих потпору и снаге.

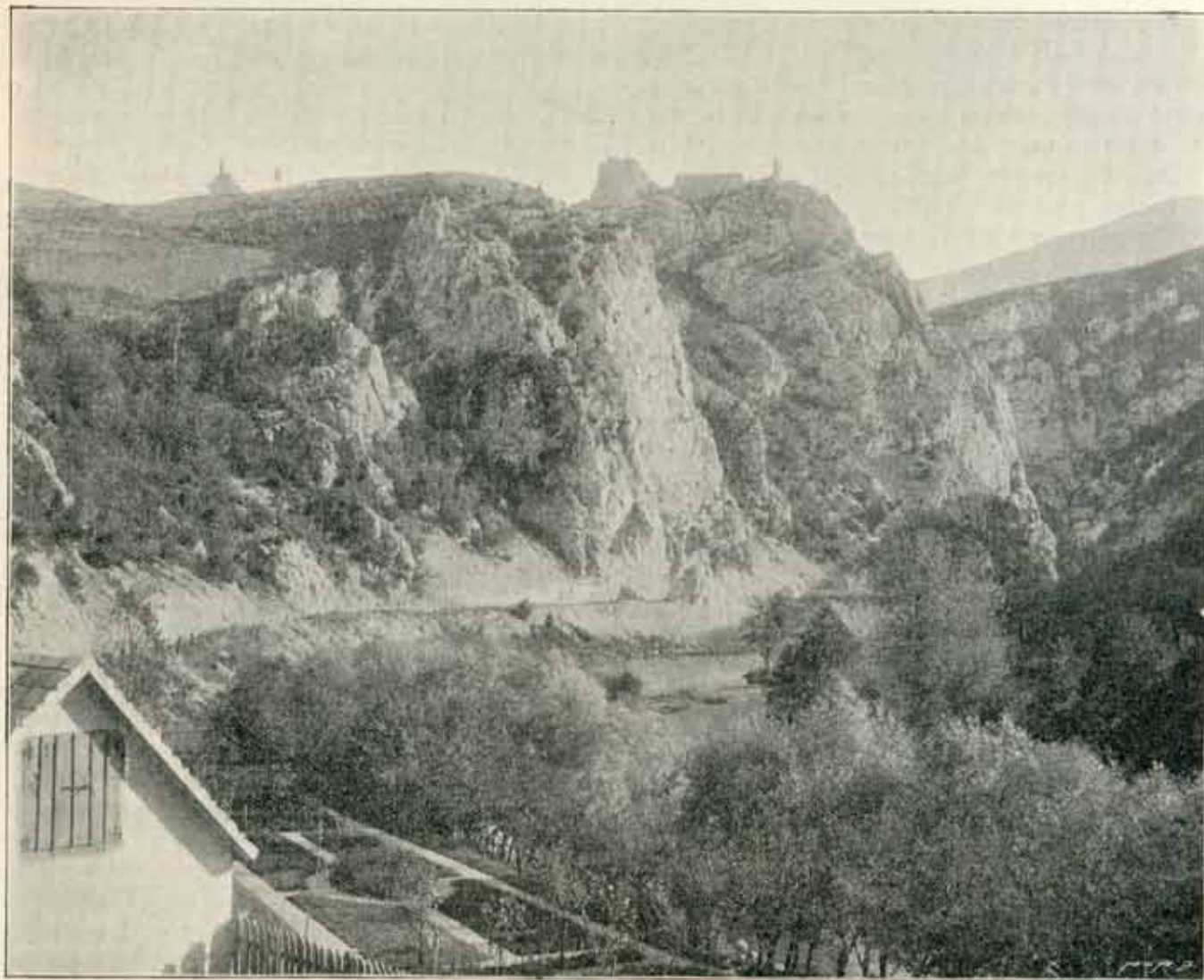
За то време он ништа не чу, шта је било са Мартом и веома страховаше за њу, не усуђујући се да у писму за њу распита. На послетку једнога дана доби писмо из Србије, са поштанским жигом свога родног места; рукопис беше женски и несигуран. Знао је он добро, чија је то рука била. Лака му дрхтавица прође кроз цело тело. У највећем узбуђењу јурну он у собу, не би ли га могао мирно прочитати. Скоро не дишући читаше оне ситне редове, које је она својом несигурном руком писала:

„Марко, знам да вам досад нисам писала и да је то први и последњи пут. Ово је последњи опроштај, по-

и сама својој суровости, али без ње не би ништа било. Отишли сте а ја вам ништа не рекох.

„Ја сам знала да сте ви желели да будете непрестано поред мене, да сте се успљавали одрећи тога само да не нарушите спокојство мога живота, знам, али у томе нисам могла наћи другог излаза до да ви одете, шта ће и време дотле учинити своје.

„Ви и сами знате, како је у нас са васпитањем девојака; колики је велики утицај мушкиња на нас. Свршиле смо, што се имало свршити; научило што нам се у овако скученим приликама може дати и са ведрим погледом и осмејком на уснама идемо на суерет будућности, коју, разуме се, као свако без искуства, представљамо

Град Бочац.

следња речца, која ће вас опоменути и преко толиког простора што нас раставља; последњи уздицај који се још може послати. Ми се нећемо више видети, ја сам у то тврдо уверена; али нећу, не могу, да с вама још последње речи не проговорим, и ако сте тако далеко. Колико ми јади душу притискују, а тешко их је одагнати, и чинећи ово ја осећам како се моја прса ослобађају у неколико тешког терета.

„Ви сте отишли; ја сам тако хтела, јер ми нисмо могли живети у миру и срећи. Хвала вам што сте ме тако брзо послушали. Како ми је растанак тешко пао, то ћу само ја знати, али тако је морало бити. Чудим се

само у ружичастим бојама. Али циљ живота тек сад настаје. Сањање, и то сањање о љубави игра знатну улогу у нашем животу; ми се обзиремо на све стране, неће ли се остварити наш давно жељени план. Најзад, он је ту, на било да га је љубав створила, или су нам га просто прилике донеле, све једно је. И ми му полажемо у руке све што имамо, што можемо дати: љубав, срећу, мир и т. д.; слепо верујемо његовим речима; оне нам силно падају на душу. Али у исто доба ми и не знамо, како могу бити ништавије те речи! До каквог се извитоперавања може доћи, тешко је и замислити.

„Не могу рећи да сам била изузетак, с тога вам и могу тако говорити. Видевши вас, ја сам одмах осетила у себи видљив предом. Могла сам разумети оно осећање, које се тада сијно појавило у мени; осећање које се тренутно јавило, али да никада више не ишчезне. Али прилике (у већини случајева кривица је до њих) нису за то хтеле знати. Ми смо се морали растати. Ја бојаж бар у толико срећна, што себе нисам морала никаквим очекивањем; знала сам да је свему крај. Али ја не имадох толико општроумности, да стара љубав никада не умире у женском срцу; она је још ту, прикривена под најпрозрачнијим покривалом; цветак се сасушио, али је у његову корену остало још мириса... Тешко је женској страни раскретити са својом прошлосту; тешко удалити се од свога првог извора; тешко напустити своје успомене...

„Удала сам се; тако су старији хтели. Ја нисам имала снаге, нити каквих оправданих разлога, да им противстанем. Волела сам, или сам бар мислила да волим Стевана и ако не оном страсном љубављу, што је песници опевају а оно бар тако, како се пријатељи могу волети. Главно, ми поштовасмо једно друго, али не знађасмо да је за срећан живот потребан неопходно још један нови услов: љубав; не знађасмо да је брак сагласност душа а не само веза двају тела. Ето то, по моме мишљењу, може само срећу у животу донети. Али би нама двома услов сагласности и љубави и можда био непогрешан, да се ви нисте појавили. Можда...

„Немојте ме криво разумети. Ја сам тек тада могла појмити ону непрелазну бездну, која је мене и Стевана растављала а што ми ни једно писмо били у стању сазнати, и то ме је веома ужаснуло. Још тада могла сам предвидети, како ће се све завршити... Камо среће да је нисам ни упознавала, но да сам и даље остала са својим пријатељским осећањима и живела без радости плахе љубави. Тиме бисте бар и ви били поштеђени једне велике опасности и грозничавог трзања. Али што му драго:

„Что было, то не будетъ вновь“,

вели Пушкин.

„И кад сте дошли, и кад се онако стање ствари између нас развило, ја сам знала да ме ви нећете лишити разума и части и да ћете до краја одржати своје обећање, јер само сте на тај начин могли остати светли и према мени и према свима. Мени сте ви били познати и за то ми није требало никаквих других потврда. Па ипак, тако није могло остати. Морао се тражити излаз из тога тешког и опасног положаја у који су нас бациле струје што су потекле од наших нарави, да будемо једно уз друго. Јер, ви и сами знате, да је наша природа врло знатан фактор у човечјем животу и да само она може учинити да прикривеност експлодира и учини једном за свагда крај трагедије.

„И седећи мирно у дубокој ноћи, без икаква покрета и снаге ма за какав рад, ја сам знала да свест мора опет доћи, што је и било, а с њом уноредо дошли су и целокупна прошлост, везе из брачног живота и необјашњен покрет верности и сталности. Свест ме је, дакле, припремила на рад, на крајњу одлуку а резултат те одлуке био је, да ви морате њи и не сачекавши крај трагедије. Још вам једном хвала за то.

„Не треба да вам приповедам, шта сам од тада преживела. На што? Ви сте, мислим, и сами то појмили. Али и у највећем жаду, који мора љубав претрпети, кад се жртвује, ја нисам престајала мислити да не треба живети. Не, то би било слаботињски, кукавички одузети себи живот рад једне маленкости. Човек не треба њојзи претпоставити остала друга осећања.

„Али и природа чини своје. Болест ме је јако шчепала и како доктор вели, нема никакве наде. Хтела бих да завршим а не могу; овај ми је листак тако драг и ја се за њ хватам као и утопљеник за сламку. Хтела бих у њ да метнем сав остатак свога живота да је уз вас. А ви сте тако далеко!

„Збогом, мили мој, и буди срећан, слободни пријатељу мој. Нека ти Бог надокнади оно што си ти мени у овом тако кратком времену био. Учи се живети, јер то није тако лако, као што сам ја мислила. Сети ме се по кадшто и буди увек светао, као што си према мени био. Још једном збогом

од твоје далеке Марте.“

Дрхћући доврши Марко писмо и узбуђен једва могаше прошапутати:

„Сећаћу те се, далеки друже мој, и свагда ћу пред очима имати твоју милу слику, пуну божанске невиности и непорочности.

Прошло је још доста времена од овога последњег догађаја. Марко је свршио универзитет и постао доктор у своме родном месту. Павлова и Сокина жеља се испунила: они имају своје јединце пред очима. Још само моле Бога да не склопе очи а да крај себе не виде које од својих унучића. Стеван је премештен по својој жељи овде и добио класу. А тамо на крају варошице у једном дивном лугу налази се варошко гробље, оронуло, са пожутелом прквицом, са исхереним крстовима и поцрнелим плочама, преко којих се плете разно мирисно цвеће са вечно зеленим бршљаном. Све је у нареду као да је човечја рука заборавила на ове овде, што их тамна светлост скрива. Само је један гроб незарастао, чист, без корола, само што је вито бршљан увио своје гране преко хладног камена, са гвозденом тарабом и белим мраморним крстом, на коме је урезана лепа слика младе жене, чије се лице прелива неком неисказаном благошћу... То је Мартин гроб а ова слика то је њена. И сваке вечери кад ноћ увије својим крилом, прикраде се кроз редове гробова нека тамна слика, дође до овог гроба, поседи на хладном камени и тужно погледа ову слику, па се опета удаљи тихо и нечујно, као што је и дошла. Околина познаје у њему свога доктора, али о томе нико ни речи не говори.... Тако чини он сваке вечери, док време, тај једини поуздани и свачији лекар, не залечи и њему тешке ране...

Пожаревац, 1898. год.

Цар-Звоно у Москви.

ПОД МАСЛИНАМА

Прислушкујем шапат звијезда далеки, —
У косу ми мјесец златне зраке свија;
Са маслина струји повјетарад мени,
Па гроздове младе на лозици њија.

Поноћ је. Небеса тревере и сјају, —
Прижељкује славу у џбуну крај стаје,
И неђе далеко слатки гласи стају,
К'о да у гробове покојнима славе.

По кида ме немир, нит ме боли даве:
Ноћ ми рано вида, дружа срећу благу,
К'о бор што се диже у сводове плаве,
Ја сам јак, ја носим у свом срцу снагу.

Моја драга, дођи! Душа ми је јаво
Зажедела милост и пољупце младе,
Ти са тавних већа збриши снаг лако,
Па ми хајде градом, да мајка не знаде.

Под маслином нодром, пул звезданог злата,
Поток се кривуда и са шумом наја
Губи се у сјенке румених граната
Што су витке дршке савили до таја.

Дођи! Као небо поноћ ће те мока
Звијездицама љубит и мјесецем јасниј;
Маслина те нодре са њетрићем чека,
Ја с махнитом жудњом и удахом страсним.

Мостар.

Алекса Шантић.

СВЕТ ПРОПАДА!...

— АСТРОНОМСКА КОЗЕРИЈА —

0.1

Проф. Јеленка Михаиловића.

Макле свршено је!... Велики закони насељене захватише и нашу Земљу и наш свет. Једном за свагда пресуђено је — да се свет пречисти, да земља оде у супрот, да се уништи све што сада на њој обитава, да се једном екине с дневнога реда то Земљино питање и питање свега света у опште.

Ала то мора бити ужасна катастрофа! Замислите, Земља ће се распасти, грдне пукотине и провале развући ће се по целој дужини и ширини њеној, у њих ће пропадати: не поједини људи и породице, већ читави градови, предели и државе. Из пукотина ће покулати врела вода, па ће захватити и спрати и оне што остану горе, ван пукотина. Јаук људи мешаће се са трештањем грома и тутљавом земљотреса. Они, што беху један другом најмилији — не чују се више, не виде се више: један се суља стрмоглавце у једну бездан, другог вода носи и — Бог би свети знао где ће га закачити. Општа забуна, језа, страх, а што је најглавније... свакога пробија хладан зној! Такви се тренуци не преживљују; ту нема шале где се човек растаје са свим што има, са свима својим најдражим и најмилијим, где у тренутку постаје сиромаш убоги и бедан, остаје усамљен, па одмах за тим нестаје и њега самог; за њим иде други, трећи, све у једном магновењу само и — за тили часак — смак света је свршен. Уништен је поглед и последњег ока, у насељеном простору одатела је и последња душа, па Земља је уништен и последњи живот: зацарио се мир и тишина и... никто же неће да хвали ње Госиода!... Још има само један покрет — вода, та гробница толиких нада и идеала, што се као каква хала протеже и миче широм опустошених предела и разјављених урвина. Како је гадна сада! Ни једно ухо не ужива у „жубору“ њеном, ни једно се око не наслађава у „бисерним таласићима“ њеним, ни један уморени путник не крепи се њоме на студенцу... све што би је гледало, све што би је слушало и свежило се њоме... све то, јадно и жалосно, виђа она по рапавоме и каљавоме дну своме!...

Али неумитни закони што господаре насељеном, ма како да су строги и неумољиви — једини закони без измена и допуна — ипак су и крај свега тога великодушни. Они су, с обзиром на њине живце нашега лепог пола, определили, да се сва та неизбежна катастрофа изврши ноћу када сви спавају. Ах, колико ли ће се лених речи прекинути и застати тада!... Ако баш кога лупњава те ноћи и пробуди иза сна, то ће бити за часак један, после кога ће у брзо доћи и крај, те тако неће имати времена ни једну молитву да прочита, а где ли још да уреди своје ствари или да остави писмо посмртно! Та фатална, та неизбежна, та црна ноћ биће баш између 2. и 3. новембра ове године. Дакле Земљи и свету не би суђено ни да наврши 19. век од рођења Христовог, а где ли још да славећи успехе овога века још и заплива којом срећом у 20. век!... А „париска изложба“, па толике *gratis*-карте, па пројектована путовања — све ће то отићи „под лед“!

Ну, кад се човек мало размисли, ипак се најзад мора и с тим помирити. Свака ствар на свету има свога почетка и свршетка. Једини је Бог био пре свију ствари и остаће после свију ствари. Има животиња, којима сав живот траје само по неколико сати, има их које трају по више година; има дрвећа које жини по хиљаду година и има ствари које трају још много више: па ипак ништа није вечито — то к м о ђ и н њ Б о г њ! Ми морамо признати да смо велике егонете и у том погледу: кад комарац

прекне, то не знају ни најближе му муве, а кад човека нестане онда удри у кукљаву и запомагање. Ми хоћемо само да живимо и не би хтели никада умрети. Али ето, неминуовни закони наређују нам, да се из земље враћамо у земљу без злата и сребра, које треба да остане горе, да се паће онима што певају и веселе се. Па... и тој земљи доћи ће крај. Што то ми баш морамо запети још и за њен опстанак!...

Па ипак морамо бити мало обазривији. По хришћанској дужности морамо учествовати у патњама сваког ближњег, нарочито када он страда невинно, без своје кривице. А кад се један-пут већ мора мрети — сваки воли да умре часно, да погине у часном боју за спас домовине или на јуначком, отвореном мегдану. Али — признаћете сви — чисто се човеку и не мили мрети, кад би имао да погине од каквог протуре, кукавице, гоље и то још мучки, онако из небуха. Такве катастрофе изазивају очевидно и веће саучешће. Ето видите, тако вам је исто и са Земљом. Замислите само, овој нашој лепој Земљи с романтичним пределима и богатим рудницама, са тако културним тековинама и тек пробуђеној свести становника за напредак, у сред најлепшег укуса моде и... овој нашој лепој Земљи, велим, није суђено да пронаст буде у борби с јачим противником, са каквим часним и силним ритером насељене, већ јој је суђено да пропадне од једне вагабунде, праве скитнице и пропалнице која — слично Дон Кихоту — лута по простору, па јој се ето прохтело да лупне главом и о нашу лепу и мирну Земљу, као год што је голи витез од Манче ударио на ветрењаче!... Јест, јест, судар небесних тела... судар фаталан... судар једне луталице комете са нашом Земљом разрушиће Земљу, уништиће све — тако веле нови пророци!... Ух, ала је то страшно!...

Па кад је тај судар неизбежан и тако фаталан, хајде бар да видимо „личне податке“ тога витеза, луталице те комете што се цела Земља јежи од њеног приближавања. Пре свега, према данашњем стању астрономске науке, поуздано се сматра, да комете нису једноставна чврста тела, као што је на пр. наша Земља. Оне су састављене од самог комађа (које чини њихово језгро) и прашине (која чини њихов реп) обавијене магличастом светлом материјом (кома), што све свакако представља остатке од неких уништених светова.

И ту комету, од које нови пророци — па ма како се они звали по имену — очекују пронаст Земље, открио је астроном Темпел 1866. Она је 2. (14.) јануара те године била најближа Сунцу. Израчунавањем путање јој, нађено је, да је она сасвим слична са путањом једног метеорског роја, који је назват Леонидски Рој. Оваких ројева има неколико и сви подаци о њима утврђују, да су то остаци од растурених комета. Њихова се материја — ситно комађе — растура дуж путање, којом се крећу око Сунца, а оне су им све у облику елипсе. Наша пак Земља, крећући се својом елиптичном путањом око Сунца, пресеца сваке године њихову путању у једној одређеној тачки. Кад год Земља пролази кроз ту тачку, она пролази — као кроз плесу — кроз растурено комађе роја, које се ту деси. Том приликом привлачи себи поједино комађе својом привлачном силом и оно пада на Земљу. Како се пак ти метеорски ројеви састоје од врло разређених падалица и метеора, то се и појава тога привлачења јавља у облику јачих и слабијих падања њихових кроз атмосферу земаљску, што се у осталом и сваког вечера може видети, само у врло маломе броју.

За метеорски рој Леонида, који у овој прилици прети Земљи, зна се још од 902. године. На основу свеколиких података о њима од тога доба израчунато је, да се главна маса њихова, главни рој, сусреће са Земљом сваке 33 $\frac{1}{3}$ године. То пак показује, да је и сама комета, чију рушевину представља овај рој, морала обилазити око Сунца за толико исто времена. Скоро је хиљаду година како се

зна за овај рој, и он се и од пре и од тада непрестано растура по свој путањи, па ипак изгледа, да се још није толико растурио, колико су то учинили други метеорски ројеви. А данашњи пророци нису ни то периодично јављање роја и комете узели у обзир, него је називају луталицом без одређених закона и правила. Мора бити да су одвише бистри те знају кад ће се и случајне појаве дешавати, ти нови пророци! — Како је пак последње падање леонидских метеора било 1866. то ће се прва таква величанствена појава догодити ове 1899. Даље је доказано и то, да се овакав главни пад у свакој периоди закашњава за по један дан. Тако је на пр. 1800. необично јако падање било 31. октобра (12 новембра); 1833. било је још величанственије падање 1. (13) новембра 1866. поновио се тај приказ 2 (14) новембра, па га дакле сада треба очекивати 3. (15) новембра, управо ноћу између 2. и 3. (14. и 15.) новембра.

По једној истој путањи, дакле, иде и леонидски рој и комета. Њихову путању пресеца Земља својом путањом

Е, јесте, али језгро.... језгро.... та комета има језгро, па шта ћемо онда, ако баш оно удари у Земљу, то и јесте баш најопасније: одмах ће се од удара јавити пукотине у Земљи, одмах грми, пуца, сева.... одмах вода.... посп.... јуууу! рећи ће лепа читатељка. И одиста, зебња је неоправдана. Језгро комете, од које нови пророци такође очекују пропаст Земље, баш је у инат њима, необично мало, састављено између осталог комађа, још и од гасовите светлуцаве материје. Па баш кад би и оно ударило у Земљу, тада би се видело много јаче и гушће падање метеора, што би само и иначе романтичној појави давало неку особиту чаролију. Оно може неко и заглавити, ако би га случајно погодио који метеорит. Али такви губитци опет спадају у најређе случајности, какве се у опште могу догодити. У току последњих 1280 година таквих је случајева — на целом свету — било свега четири. У Кини је 616. метеорит ударио у један транспорт и потукао 10 људи; 823. распрело се језгро једног метеорита у Саксонској, што је оштетило

Ужице.

на ономе месту, где ће се она бавити првих дана новембра. Ту тада стигне и леонидски рој — настаје дакле ретка евентуалност, да у тај рој не удари Земља, ако би се сусрели у самој тачки пресека. Па шта ће бити ако се то и деси? На азурином небесном своду посматраћемо романтичан приказ: изванредно и многобројно укрштавање падалица које ће личити на падање снега, колосалан ватромет један, какав се тако скоро неће посматрати (тек 1932 г.). Може ли од тога бити какве опасности?

Али.... ја увиђам да ви још зебете. Вас буни она комета, која се истом том путањом креће; она вас плаши, јер шта ћемо ако тек она од једаред искрене у место роја 2. новембра.... ето катастрофе. — Нови ће пророци опет имати право!... Шта ћемо?... Претрпећемо и то чудно као и многа до сада. Само у овоме столећу то не би била причина за Земљу: три пута је већ до сада пролазила она кроз сам реп кометски: 1819, 1861 и 1872, па је све прошло у миру и тишини. Толико се није десило ништа необично, никаква несрећа, да ето нисте ни знали да је и то било и то тако скоро, пре 27 година! Ни сада — 1899. — не може се такође десити ништа необично у толико пре, у колико је реп ове комете толико мален, тек колико да није без њега!

око 35 села и потукло око 300 људи у тој провинцији; 1511. у Крему погинуо је од метеорита 1 калуђер, а 1749. на једној лађи у Атланском Океану, сломно је метеорит катарку и убио 5 матроза и — то је све! Сад ми сами одговорите, је ли то пропаст света?

Пропадање појединача од грома је куд и камо чешћа појава. Ето на пр. у току од само три месеца последња у нашој Србији било је неколико смртних случајева, од којих два падају у кратком размаку у једно исто место (околина Аранђеловца). Статистика наша показује, да у Србији годишње гине од грома просечно по 29 људи. Кад се ово упореди за време од 1280 година са губицима од пада метеорита, онда се види, да је за то време у Србији погинуло 37120 људи од грома, а на целој Земљи за то време пострадао их је свега 316 од метеорита. Или, ако хоћете у годишњој вредности: у Србији гине од грома 29 људи, а на целој Земљи 0.25 човека т. ј. цела Земља губи годишње $\frac{1}{4}$ човека или 1 целог човека за 4 године од пада метеорита. Је ли сад тај један човек за четири године — пропаст света?

Па зар су тако благе толике заразне болести: дифтерија, колера, туберкулоза, зар те напасти не сатиру човечанство у грдним и неизбројним масама од врха до

корена? Ту нам статистика показује да и случајне смрти односе много и Србији и Земљи у опште. У Србији се годишње утопи просечно по 150 људи, а умиру годишње од изгоретине просечно по 165 људи. Кад се то прорачуна за време од 1280 година износи, да се у Србији утопило за то време 192.000 људи, а помирло од изгоретине око 211.200. Дотле је у целом свету од метеорита пострадало свега 316 људи.

Хоћете ли болести, које наиђу на људство и тамане га? По нашој статистици, од запаљених плућа умире годишње у Србији око 5360 људи, а од туберкулозе 5681, од дифтерије 9603. За време од 1280 година поумирало је у Србији скоро 7 милијуна од запаљених плућа, преко 7 милијуна и 270 хиљада од туберкулозе, а преко 12 милијуна од дифтерије. А од метеорита за то време на целом шару Земљином — свега 316. Док на пр. од туберкулозе пропадне у Србији за 4 године 22.700 живота, дотле на целој Земљи за то време погине од метеорита само један човек. Од чега дакле пропада свет?

Наша нам статистика истинна не износи податке о жртвама најразличнијих сујеверица, које су укорењене и — на жалост — данас још једнако упронашћују наше друштво у корену самом. Ја сам уверен, а и ви верујте да један добар проценат губитака било живота непосредно било помућењем свести и умним оболењем посредно — пада баш на последице разних сујеверица, враџбина и тровања које је с тим у вези, погађања судбине, општења с мртвима и другим светом преко фамозних асталчића и т. д. Ако не верујете овоме, зађате од палата престоница до избица сељачких, обратите пажњу на занимање оних голуждраних кћери и синова фараонских под чергама, претресите „утевизију“ по буџама код сеоских старих „искусних жена“ — па ће те се најзад морати сложити са мном, да ту лежи једна клица гадне заразе која кужи и уништава читаве породице и од редовних послова одвраћа толику продуктивну снагу људску. Зар и веровањем у фатална предсказања не пропада свет?

Појава комета и метеорских ројева на треба да нас узбуђује: све су то врло наивна небесна тела, која су се почела растурати и чија се судбина свршава, пре или после, падањем њиховог комаћа на Земљу или друга небесна тела Сунчаног система или растурањем у т. зв. космичку прашину! Међу небесним телима комете су старици који трају своје последње дане. Оне нам изгледају страшне својим чудноватим обликом, репом, а то је баш онај део њихов, који нам распаѓање њихово објављује. Од памтивека крећу се оне кроз насељену и доводе становништво у страх и трепет... чиме?... својим самртничким ропцем. И данашњи пророци тога се плаше!!

Не могу завршити овај разговор, а да вам не откријем и једну фаталну истину у погледу пропасти света. Она ме је до сада једнако гушила у грлу и сво морам да је исповедим. Јесте, драги читаоци, фатална је истина да свет збиља ипак пропада. Реците ми где су оне колосалне животиње што живеше овде на Земљи пре појаве човека?... где је Адам и Ева?... где су непосредни слушаоци учења Исуса Христа?... где су Неманићи?... где су Косовски јунаци?... где су они што крвљу искупише слободу вере и независност отаџбине?... где су они што оживљаваху старе градове у чијим рушевинама налазимо трагове живота им?... где су толике милијарде људи што се рађаше од почетка света и живеше на Земљи овој?... где су.... али доста! Прелистајте ратне историје и упитајте оружје свих времена до данас; обазрите се на толике болестине; на Богом ограничени век човечији и пролазност свега што постоји, обазрите се на још доста ниско и непросвећено стање масе народа; размотрите најзад и лагано растурање кометских маса и метеорских ројева — па ћете се и сами уверити, да је све то пропало, заборављено још од искони, да ће тако стално пропадати и до века, те ће и ноћ између 2. и 3. новем-

бра ове године проћи као и све ноћи до сада.... Зар се сада нећете и ви сложити са мном да одиста.... свет пропада!

Београд, 2. VII. 1899.

И МИ ИДЕМО....

И ми идемо кроз таку и мрак, А уж у ноћи заман спагу тре
И наши дани лете; И с невољом се бори?
А мисли наши јуре кроз облак, Је л' чудо што душа осећа јад,
И траже зраке свете!... И срце радост крије,
И онда је л' чудо што живот мре, И губи редом и веру и над,
И што нас туга мори, И тајно сузе лије?!...

1896.

Сокољанин.

ПРВО ПОЖРТВОВАЊЕ

— СЛИКА ИЗ ЖИВОТА —
ЖИВ. Д. ПАВЛОВИЋ

Млаве своје родитеље није запамтио, као што није знао ни ко га је до седме године отувао. Те је године пошао у школу, послужујући једног официра који га је за најмању погрешку немилости тукао, газећи га често без срца чизмама, све док га не би раскрвавио. И тако избивен онда не би добивао да једе по читав дан. Да би накутолио глад, морао је да вешто украде из кујне комад хлеба, и да га чува као себе, док не би добио времена, да га, кад га нико не види, поједе. Често би се дешавало, да је то парче хлеба чувао до ноћи, кад би легао у постељу, и тад га јео. У прво доба било му је допуштено да спава у кујни на цигли, али кад му госпођа узе слугињу, њега као неко често бацаше у шупу. Направише му одар од сламе преко којег беше прострто једно исцелено, нечисто и црно као зифт, војничко ћебе. Покривао се старим, са свим исцеленим шињелом. Носио је место ципела војничке цокуле, с којима се једва кретао, а често нута морао је по два-три дана, у зиму, нићи бос. Док траје лето и топло време могао је како тако подносити своје стање, али кад настану хладни дани и зима, онда се дешавало да је по целе ноћи, згргчавши се у клупче, дрхтао од зиме, плакао и јецао, молећи Бога да што пре прођу хладни дани.

Код тог официра остао је две године. Кад је прешао у трећи разред основне школе обрати на се пажњу свога учитеља добрим учењем, те га овај код себе прими. Код њега му је, после оног мучења од две године, било као у рају. И одевен топло и нахрањен добро. Па не само што му је било боље, у храни и одећи, него је имао и више времена да учи. Код њега је остао све док није прешао у гимназију. Али ту настадоше опет старе муке. Учитељ умре и он почне послуживати неког пензионера чија га је жена сваки дан тукла и цовала. После неколико месеци, и то баш у сред зиме, побегне од њега, напусти школу и ступи у службу код једног сапунџије. Ту опет није имао никаквог посла, осим што је по цео дан седео у дућану, и имао тај посао да, кад дође који муштерија, зовне свога газду из кафане, који је по цео дан играо карата. Али после неколико дана он се зажели школе, те напусти и ту службу и почне наново походити школу.

Како није имао стан, фамулуз му допусти да спава у школском подруму, а да га за то слуша. Гладовао је тада по дан-два. Његови другови из сажалења доношаху му по десет-двадесет пара. Тим је повцем куповао хлеб, и то му је била једина храна.

књигу и школу. Како није хтео да остане у тој вароши, он се пешке, пошто беше лето, крене у оближњу окружну варош, и тамо код једног трговца ступи да код куће послужије.

То беше веома суров а јак човек. Жену није имао,

Јесењи дан. Сликао Л. Мунто.

И тако мучећи се и патећи се он је ипак био, благодарећи својој природној даровитости, у првом разреду доста добар ђак, али већ је други понављао, а из трећег разреда га истераше. Тада он напусти сваку вољу за

него само сина и кћер, и кад је Павле ступио у службу, сину трговчеву било је шеснаест година. Овај је напустио гимназију из четвртог разреда и сада је у радњи помагао оцу. Кћи трговчева је била на удају, паметна

добра девојка, која је с помоћу једне жене, која је код њих већ неколико година седела, и управљала кућом.

Ту је Павлу било доста добро. Како су патње и невоље из раног детињства и против његових младих година увукле у његову душу ћутање и на лице ударило печат неке тужне озбиљности, он је се трудио, колико је до његових моћи стајало, да што боље врши свој посао, не намеђавши се готово никад. Кад не би имао посла, а нарочито недељом и празником, узео би књиге, разне приповетке и романе, које је почео куповати тада из своје плате. Успомене из његова патничког детињства па затим помисао да нема нигде никог, а још више читање тих књига, у којима се описивало нешто слично његову животу, све је то утицало на његову младу душу, која се ничим прљавим још није окаљала, и она је, незнајући ни он сам, тежила неодољиво неком пожртвовању, које би тражило опасности и мукe, али после чега би за њега наступили бољи срећнији дани. Та тајанствена тежња није га напуштала никако и он се тиме, често пута и у сред посла, занимао, и она је створила од њега не само озбиљног ћуталицу, него и сетног сањалицу.

У овој кући њему је било добро. Кћи и син су га пазили и по мало чак и волели, видећи га где с истрајном вољом ради свој посао. Па и сам га је трговац ако не волео, а оно бар штедно од боја и исовања. И све је то тако, у највећем складу и миру, ишло за читаве две године; али кад беше ступио у трећу годину своје службе а између њега и сина трговчева дође до свађе.

Већ неколико пута Павле беше носио писма сина трговчева некој девојци, која је са овим проводила љубав. Да се на томе свршило и било би добро, али је та девојка захтевала много, а трговчев син није имао довољно пара, па, не смејући да тражи од оца, он је почео позајмљивати чак и од Павла. Овај беше дао све што је имао код себе, али кад је и то нестало, син трговчев поче неке домаће ствари, разне сребрно посуђе, да даје у залог, само да што више пара прибави. Павле то беше опазио, и кад једнога дана пријатељски опомену свога млађег господара, овај се охоло окрену њему и набусито одговори:

— Шта ти, једна слуго, имаш мене да опомињеш. Марш одатле!

Павлу застаде реч у грлу, коју хтеде рећи, и у исто време му се окрену цело двориште. Две године он не беше чуо ружне речи за себе и ево сада, поред толике његове вредноће и поштења, он је чу, и то баш с тога, што је хтео једног заблуделог младића да скрене с рђавог пута и изведе на прави. То га је толико ујело за срце, да кад ступи у своју собу, баци се на постељу и горко плакаше. Он је знао да је слуга, он је знао да није ништа, али што да му то баш каже онај, који је по чистоти душе и срца, по поштењу, куд и камо нижи од њега. И не само то, него га још изгрдити и отерати као пса који добро не чува кућу. Јест, то га је толико ујело за срце, да му душу прекаљену у невољи, а до тад пуну милосрђа и поштења, обузе ватра освете и мржње према сину трговчеву. И он се закле да ће му се осветити.

Освету би могао да изврши, само да је хтео да каже оцу како га син поткрада, али та му се освета чинила недовољна, слаба; он је чекао време кад се греси синов-

љеви накупе, кад стање овога постане очигледно, кад дође доба да се чак затражи његова помоћ и тада тек он ће искалжити своје увређено срце.

Сребрно посуђе све је више и више нестајало из куће. То нестајање примети и сам трговац, па једнога јутра зовну Павла у своју собу. Трговац беше озбиљан и наљуђен, тако да му се примећавало како му од љутине игра доња усница. Кад Павле уђе, он га погледа оштро у очи и не рече већ грмну гласом:

— Јеси ли ти поштен младић?

— Јесам, газда.

— Мени је сребрно посуђе покрадено.

— Ја га нисам украо.

— Ја ти верујем, али будем ли се преварио у твоје поштење и у моју веру коју имам у тебе, онда тешко теби. Иди.

Павле полако изиде из собе. Овај испит газдин не беше га узбудио и раздражио, него на против умирио и створио у његовој души неку празнину, која се почела испуњавати горчином и осветом. Он уђе у своју собу, седе на постељу и загледа се укочено кроз прозор. Његове очи бежу пуне суза, али он се уздржа од плача. Обриса очи и изађе на посао.

Од тога дана према њему охладне и газда и кћи његова. Он је то приметио, али је ипак мирно сносио, трудећи се да не да ни један знак, како он примећује њихову охладнелост и како он с тога пати. Он је тврдо знао да се приближује тај дан, када ће се осветити и показати да он никад није био лопов, већ увек поштен и частан.

Једнога јутра, кад беше свршио поливање баште и ушао у своју собу да је почисти и намести, он чу вику свога газде и јавк сина његова. При томе гласу и задрхта и зарадова се. „Ту је“ помисли он и усправи се, и постаде сасвим нажал, трудећи се да што боље чује. Али у том часу врата на његовој соби се нагло отворише и унутра, сва преплашена и бледа, упале кћи трговчева.

— Павле, молим те као брата, реци да си ти, спаси га.... Убиће га. Брже. Отац те зове.

Он се толико беше запрепастио, да не могаше ни корака да учини, али га она ухвати својом руком за руку и повуче за собом.

Не беше се још ни повратио од запрепаштења кад уђе у газдину собу. На сред собе поред стола газда сав модар у лицу од љутине, чије су очи севале као варнице, са стегнутим песницама дочека га. Поред њега укочен као кин, блед као хартија, без живота и даха, стајао је његов син. Павла толико запаши изглед овога, да он устукну корак назад.

— Што ме покраде, рикну газда промуклим, дебелим гласом погледавши страшно у Павла.

— Ја?

— Ти.... да, ти.... Зар ти беше мало у мојој кући, у којој си живео као у својој.... Волео сам те и пазео као свога сина, а ти.... постаде лопов, и мало ти беше што покраде сребрно посуђе него чак и мој златан сат, који ми је као једина успомена од оца остала.... А?...

И приђе корак ближе Павлу.

— Ја вас нисам покрао, рече Павле, и ако беше узбуђен.

— Зар моја деца лажу Она ми кажу да су те ухватили Где ми је сат

И пришао му још ближе, замахну својом снажном руком и удари га колико игда могаше по образу. Ударац беше толико јак, да Павле посрте и паде на другу столицу.

— Оче, ... немојте опростите му јекну запрепашћена кћи.

— Шта да му опростим лопову једном да опростим.

Павле се брзо диже са столице и одлучно се усправи, и јецајући од бола, викну.

— Нисам те газда ја покراо — тако ми костију моје матере, тако ми Бога.

— Ниси! — Па ко је? ... Нису ме ваљда моја рођена деца подкрадала или, ох Боже, убио бих га ако то буде истина, да ми не каља име и част.

— Оче Не мој га бити Није он

— Па ко је?

Она застаде. Увидела је сву опасност која прети њезину брату, али опет није могла да своси да други, сасвим левин, изиђе као непоштен и лонов. Ударци, које је Павле добио, толико је дириуше, да се она реши да каже сву истину, на ма шта се десило њену брату. Али у оном моменту, кад она баш хтеде да изрече име лопова, Павле се наново усправи и, кроз плач, јецајући од бола, јекну:

— Јест ја сам Подкрадао те. Биј ме, затвори ме Ја немам никога, нико за мене не зна, нико ме не познаје Удри ме, јест, ја сам лонов, хула лонов.

Запрепашћеност и забуна обузе и кћер и сина и оца. Овај при дође к себи; дочена снажним рукама и с њим

Српски консулат у Солуну.

— Оче оче јецаше девојка.

— Нисам те ја покрао

— Па ко је? дрекну газда и приђе још ближе Павлу.

— Овај баци поглед на сина његова. Једна реч само и он би осветио себе и за тај ударац неправедно добивен и за част, која му се неправедно каља. Али га непомичност и овај ужасан страх, исписан на бледом лицу сина трговчева, толико уплаши, да он не смеде да прокаже кривца. Он окрете главу газди и одлучно рече.

— Не знам.

— Не знаш! — Не ћеш да кажеш. А? и по други пут га из све снаге удари. Павле од бола јекну и наново посрте.

И тамаи хтеде да га дохвати својим снажним рукама да избаци напоље, а кћи му скочи између њих двоје и јаким, одлучним гласом, јекну:

полете кроз отворена врата, бијући га и вичући: Лонове, лупежу један!

Непомичан, као окамењен стајао је блед у лицу, без израза и говора, син трговчев. Страх га је толики био обузео, да није могао ни руком да крене, ни ногом да крочи. Али га сестра дохвати за руке, унесе своје лице, црвено од плача и бола у његово, и с презрењем викну:

— Лонове злочинче један! ... И плуну га.

* * *

Ноћ је. Тајанствена, бескрајна васелена изгледа као прии вео упрекан сребрно-блелим звездама. Месечева светлост просипа слабе млазове по земљи, прелама се чудно кроз лишће и доле, испод дрвећа, гради сваковрсне шаре. Поић полако и јасно избија на цркви. И док је у граду тишина, без и најмањег ветрића, и док се спава

у слатком сну, тамо у ниском прљавом затвору, на дрвеној кауни седи Павле. Метнуо је руке под доњу вилицу, и наслонио их на колена. Очи су му пуне суза и док тако укочено и сетно гледа кроз прозор, на коме су гвоздене решетке, у удаљено звездано небо, из његове душе, душе пуне љубави, праштања и бола, издиже се плачни ванај управљен Небеском Оцу:

— Мајко.... мајко моја!

МРАК СЕ ХВАТА....

Мрак се хвата, сунце седа,
Дуг већ спава тихим сном;
А грана се сласт огледа
У језеру зеленом.
Вртом бруји несма тајна,
До цвета је стао цвет,
А одоздо светлост сјајна
Љуби овај нежни свет.
Раздежу се звуци свети,
Дрхће, стрени звездан зрак,—
Јер тад анђо небом лети,—
Оглашује ноћ и мрак....

1890. г.

Сокољанин.

ПРСНИК

— БОЛЕСЛАВ ПРУС —

Неки људи имају страст да скупљају разне ствари, више или мање скупоцене, како ко може. И ја имам једну збирчицу, али врло скромну, малену; наравно, као сваки почетник. У њој је моја драма што је писах још у гимназији на часовима латинског језика, ту је и мало сасушеног цвећа, које треба заменити новим, ту је и....

Чини ми се, тамо више нема ничега, сем једног врло старог и похабаног прсника. Ево га. Предији делови избележи, измрљани, стражњи прилично поцепани. Нема дугмади, много мрља, на неким местима цигаретом изгорен. Али што је на њему најзанимљивије, то су зацело прећице. Она, на којој се копча налази, скраћена је и пришивена на прснику нимало кројачки, а ова друга, скоро на целој својој дужини, избоцкана је копчаним зупцима. Гледајући на то лако је се досетити, да је власник овог одела сигурно мршавио с дана на дан, и дочекао најзад кад прсник престaje бити потребна ствар, ал' онда постаје много више потребан фрак, закончан до грла, из укупног магазина. Признајем, да бих данас уступио радо тај вушени дроњак, који ми задаје нешто брига. Јоште немам ормана за збирке, а не бих опет волео држати изањгалу прсничину међ својим стварима. Беше ипак једно време, кад сам га купио за цену много вишу од његове вредности, а дао бих онда још и више, да су се умели ценкати. Шта ће те: у животу има тренутака кад се човек воли окружавати стварима које га сећају на тугу. Ова се туга беше укорењила не код мене, него у стану мојих најближих суседа. С мога прозора могадох сваки дан посматрати унутрашњост њихове собице. Још у априлу беше их троје: господин, госпођа и мала слушкиња која спаваше, колико је мени познато, на сандуку до ормана. Орман беше прост, угаито вишњеве боје. У јулу, ако се не вaram, остаде њих само двоје: госпођа и господин, јер се служавка преместила код газда који су кували ручак сваког дана, и могли да јој плате 3 рубље на годину дана. О октобру остаде већ само — госпођа, сама самцита. То јест: није баш са свим сама, јер у соби налажаше се још мало покућанства: два кревета, сто, орман за одело.... Али почетком новембра продате су лицитацијом непотребне

ствари, а код госпође, од свију успомена након мужа, остаде само прсник, који је за сада моја својина. Ама већ једног дана, некако свршетком новембра, госпођа позове у свој празан стан неког телала са сокака и продаде му свој кишобран за два гроша, а мужев прсник за четврт динара. Па онда закључа кватир, прође полако преко дворишта, у капији предаде кључ вратару, погледа још једном у свој некадањи прозор, на који падаху сад крувне пахулице снега — и нестале је. На дворишту остаде само продавац старежи. Подиже у шне високи оковратник своје „капоте“, под мишку задену тек купљени кишобран и умотав у прсник поцрвенеде од зиме руке мрмљаше: „Хандел, господо, хандел!“

Позвах га.

— Милостиви господин има нешто за продају? упита, улазећи.

— Не, хоћу нешто да купим од тебе.

— Мора бити, милостиви господин жели кишобран, је ли?... упита јеврејин. Бади на под прсник, отресе снег са јаке, и с великим натезањем покуша да отвори кишобран.

— А фајн мебел!... рече. За овакав снег ништа боље до овакав кишобран.... Ја знам, милостиви господин може да има и сасвим свилено амрел, чак и два. Али оно је добро само за лето!...

— Колико тражиш за прсник? упадох му у реч.

— Какво прсник?... одсече зачуђено, мислећи да се ствар тиче зацело његова сопственог прсника. Али од једном се прибра и хитро подиже онај што лежаше на земљи.

— За ово прсник?... Милостиви господин пита за ово прсник?... Потом, као под утиском некаквог подорења, упита:

— Шта ће милостивог господина овакво прсник?!

— Колико тражиш за њега?

Телалу заблисташе жућкасте очи, а врх од истегнутог носа поцрвене му још више.

— Вијелможни пан.... даће.... даће једну рублицу! — засрете ме, раширив ми пред очима робу тако да би му се могле опазити све његове врлине.

— Даћу ти пола рубље.

— Пола рубље?... Какво хаљине?... То не може да буде! — говораше Јеврејин.

— Ни марјаша више.

— Милостиви господин спрда се сас мене, и нек му је на здравље, — рече, танкајући ме по рамену. Ви знате најбоље и сами колико вреди овако шта. Зар је ово хаљино за деца? ово ји за велико човек.

— Па, ако не пристајеш на пола рубље, а ти иди. Ја више нећу да дам.

— Ама за име Бога, не да се љути милостиво господар! вели телал већ много мекшим тоном. Кунем се на моје савест, за тако мало новац не могу, али, ево, ја се ослањам на ваша памет.... Кажете сам, господар: колика онај вреди? Ја пристајем што год хоћете. Ја волим и да изгубим, нек је само тако као ви што хоћете.

— Прсник вреди четврт рубље, а ја ти дајем пола рубље.

— Пола рубље?... Јој! Па нека буде већ и пола рубље!... уздахну, трпајући ми прсничину у руке. Јау! нек је моја штета, алај да Вам буде....

Кад се матих цепа, да извадим новац, телал се сети нечега: још једном оте ми прсник, те брзо претури све његове девиће.

— А шта ти тамо тражиш? — је л', море?

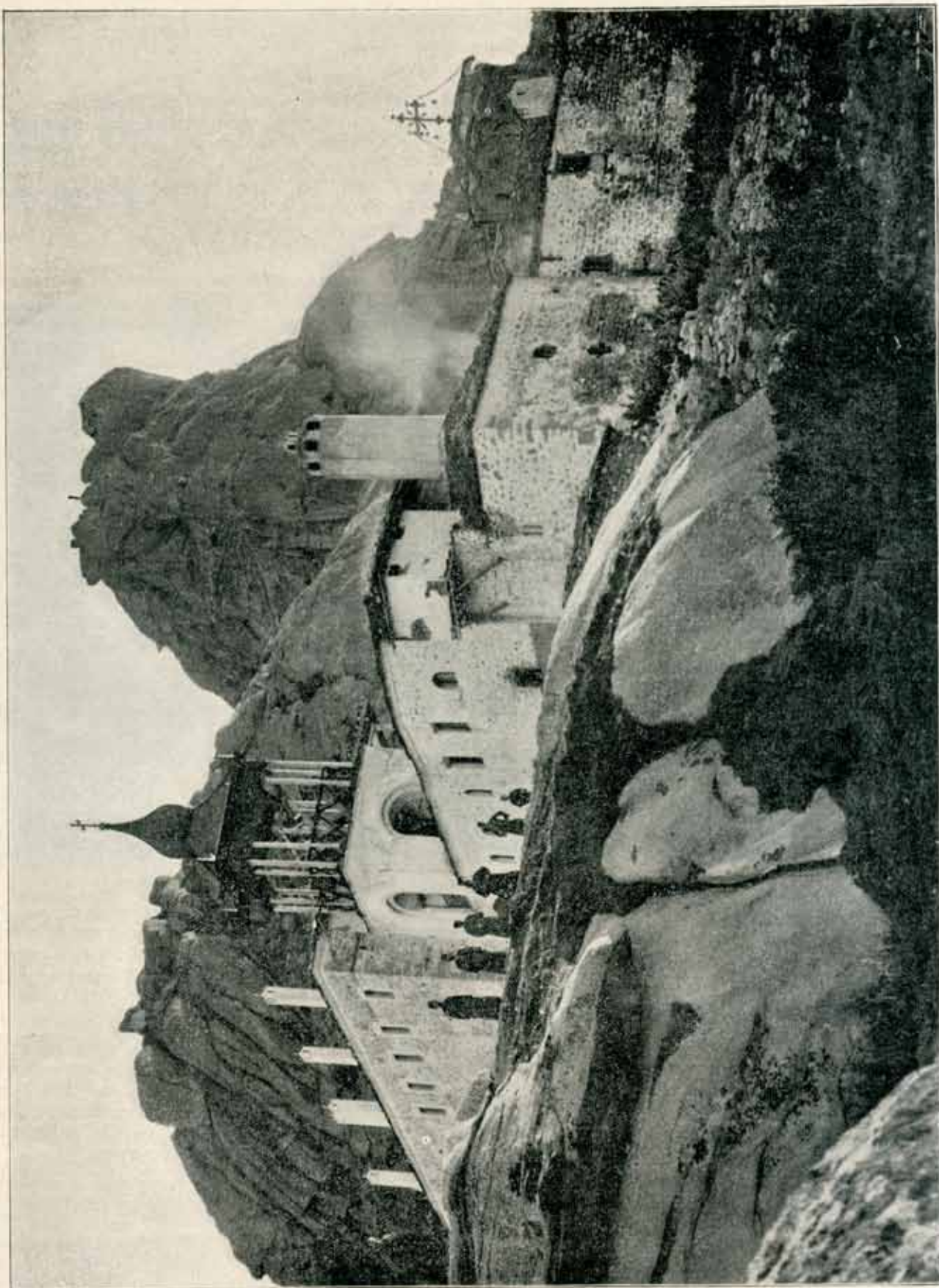
— Можда сам шта оставио у џепу, баш се не сећам! одговори најприроднијим тоном, а вратив ми моју

набавку, додаде: „мој сјајни господине, оће л' бити шта год бакшиша?“

- Но, иди с Богом — рекох, отварајући му врата.
— Клањам се, клањам се!... Ја имам још код кућу

Неколико тренутака после чух, како је опет викао у авлији:

- Хандел! хандел!... А кад се појавих на прозору, поздрави ме пријатељским осмејком. Снег поче

Манастир Трескабац.

једно фина бунда.... И још једном провири кроз врата, питајући:

- А би л' милостиви господин дозволио донети фина овчија сир?...

тако да нада, да је се скоро смркло. Метнух преник на сто и почех сањати: час о госпођи која оде из ове куће Бог зна на коју страну, час о стану који оста тако празан, а тако близу мога, час о сопственику преника, о

јаднику, над којим се сад диже све већа и већа гомила снега....

Још пре три месеца чух како се једног педрога, лепог дана слатко разговараху међу собом. У мају још, једном је госпођа певушила умилну песмицу, а он се смешкао читајући варшавске хумористичке новине.

А данас?...

У нашу зиданицу доселише се некако почетком априла. Устајали би врло рано, нили чај из пуханог самоварчића, па онда заједно одлазили у чаршију. Она на часове, он у завод. То беше мали чиновнички који је на шефове одсека гледао као туриста на татранска брда. — Зато је морао много да ради, по цео дан. Виђах га више пута чак и после поноћи, где седи сагнуто поред сточића, те пише. Жена обично седи покрај њега са швом у руци. Више би га пута погледала, прекидајући свој рад и говорила опомињући га:

— Хајде, доста је већ, лези па спавај.

— А кад ћеш ти спавати?

— Ја.... док још само довршим ово неколико бодова....

— Па, онда ћу и ја још да напишем неколико реда....

И опет би обадвоје сагли главе, те радили своје. Па после неког времена госпођа би опет:

— Лези већ!... Лези!...

Понајчешће њеним речима одговарао је само мој сат, избијајући један после поноћи. То беху млади људи, ни лепо, ни ружичи, у опште мирни. Колико се сећам, госпођа беше много мршавија од мужа који беше зацело доста јаке грађе за тако сибушног чиновничкића. — Сваке недеље око подне ишли су да се шетају држећи се испод руке, а враћали су се кући доцкан у вече. Сигурно су ручали у чаршији. Једном еретих их при канији која дели ботаничку банту од заносног варшавског парка Лазјенке. Купили себи две чаше изврсне воде и два велика лице-дерекла колача, а имаћу при том мирне физиономије мештана, који су навикли да једу уз чај врућу шунку са реном. У опште — сиротим људима не треба много за одржавање душевне равнотеже. Мало хране, много рада и много здравља. Остало некако само се пађе. Моје комшије канда нису оскудевали у храни, а пре свега — у послу. Али здравље би их некако чешће омашило. — Једном у јулу, господин беше назебао, у осталом не баш тако много. Ипак чудноватим стицајем доби једно тако јако крволиштење, да је чак и свест потпуно изгубио. То беше поћу. Жена га утутка брижно у кревет, доведе вратарицу, а сама потрча за доктором. Питаше за њих петицију, али пађе једва једног — и то случајно, на сокаку. Доктор, погледав је сирам светлости шкилавог фањера, пађе за нужно да је пре свега умири. А пошто би пошто посртала — сигурно од умора — а фијакера не беше на сокаку, узе је испод руке и идући увераваше да крволиштење још ништа не значи.

— Крволиштење може бити из гуше, из носа, из стомака, а из плућа већ ређе. У осталом ако је био човек увек здрав, а није никад кашљао...

— Ох, само понекада! шапну госпођа заставши нагло да захвати даха.

— Понекада — то још није ништа. Можда ће бити лак катар бронхија.

— Зацело.... то је катар! понови госпођа, већ гласно.

— Је ли икад имао запаљење плућа?

— На против!.... одговори госпођа опет застајући.

Малко јој канда клецаху ноге.

— Па, — сигурно већ давно?!... прихвати лекар.

— О врло... врло давно!... потврди журно. Јоште ланске зиме.

— Дакле, пре годину и по дана.

— Не... Али још пре нове године... о, већ давно!

— А! тако! Како је ова улица мрачна, а поред тога и небо се нешто издан наоблачило.... говораше доктор.

Уђоше у кућу. Госпођа са зебњом упита вратара: има ли шта ново? — и дознаде да нема ништа. У квартиру рече јој такође вратарица да нема ништа ново, а болесник дремаше. Лекар га пажљиво пробуди, прегледа и такође рече: да то није ништа.

— Ја сам био одмах рекао, да то није ништа — одазва се болесник.

— О ништа!... понови, као ехо, госпођа стежући озиојене му руке.

— Ја наравно знам, да крволиштење може бити из стомака или из носа. Код тебе је ово сигурно из носа.... Ти си тако пуи, треба да се много крећеш; међу тим, ти непрестано седиш.... Јел'те, господин-докторе, да он треба више да шета?...

— Па јесте! јесте!... Кретање је у опште ствар одиста врло потребна, ал' ваш супруг, госпођо, мора неколико дана да лежи. Да ли може да отпутује куда у село?

— Не може, Бога ми... шапну госпођа врло тужно.

— Но, па ништа! Онда ће да остане у Варшави. Ја ћу чешће да га посећујем, а за ово време међутим нека мало лешкари, нека се одмори. Ако би се крволиштење ипак поновило.... додаде лекар.

— Шта онда, господине? упита жена, те побледе као восак.

— Но, па ништа. Ваш ће муж мало да се одмори, нос ће му бити затворен.

— Затворен?... Нос? упита госпођа склапајући пред доктором руке.

— Да... нос! Разуме се. Умирите се, госпођо, у осталом ослоните се на Бога. Лаку ноћ.

Докторове речи умирише госпођу, те након грозне бојазни, коју проживе од пре неколико часова, она се готово сасвим расположи.

— Но на шта је то? Ништа баш тако важно, говораше сама себи, час плачући, час се малко смешећи. Клекну код кревета свог драгог болесника и поче да га љуби по рукама.

— Дабоме, шта ми је то тако важно! — понови господин тихо и осмехну се. Боже мој, колико то у рату крви истече из човека, па ипак остаје здрав!...

— Само, драги, не мој ништа више да говориш. Не мој се умирати! мољаше га госпођа.

На пољу зора поче рудети.

Лети, као што је обично, ноћи су врло кратке. — Али се болест продужи много дуже, него што су испрва мислили. Муж не одлажаше више у завод, те је тако имао мање бриге, јер као најамни чиновник не мораде тражити одсуство, а могао се вратити кад би му се протхело — наравно, ако буде празног места.

Кад год би седео код куће, њему беше нешто лакше, и зато је се госпођа побринула за још неколико часова недељно, па је тако измиривала кућевне потребе. Излазила је обично у чаршију у осам изјутра. Око дванајест враћала би се за мало, да спреми мужу мало ручка на малој машиници, па би онда опет одлазила на посао. Али вечери су проводили већ заједно. Госпођа пак, да не би дангубила, узимала је мало више шивења. — Некако крајем септембра спрете једном доктора на улици. Дуго су ходали заједно. Најзад госпођа ухвати доктора за руку, те рече молебним гласом.

— Ал' ипак, ви ћете долазити к нама, јел'те? Можда ће дати Бог!... Он је тако миран после сваке ваше посете... Доктор обећа, а госпођа се врати кући као нешто мало уплакана. Господин пак, ваљда због приморног седења код куће, постаде некако осетљив и нерасположен. Поче пребацивати жени, зашто је толико пажљива и зашто брине непрестано за њега, кад ће он ипак да умре, најзад упита:

— Зар ти доктор није рекао да нећу преживети ни неколико месеци?

Госпођа се пренерази.

— Шта ти паде на памет? изусту. Од куда ти такве мисли, по Богу?...

Болесник плану.

— О, о, хајде болан овамо! К мени, ево овде!... говораше гневно и плахо, ухватив је за руке. Гледај ми управо у очи, па одговарај: зар ти није доктор казивао, да ћу умрети?

ватра, већ — неко нервозно стање. У опште осећао се много здравији. Чезнуо је само непрестано за даљним излетима, ал' — није имао снаге. Дошло је једном чак и време, кад преко дана не хтеде лежати у кревету, већ сеђаше на столицу обучен, спреман за излаз, само кад би га хтела оставити ова тренутна малаксалост. Узнемиравала га је само једна околност. Једног дана, облачећи прсник, осети да му је некако веома простран. „Зар сам баш толико омршавио?“... шапну запренашћен.

— Па, наравно, морао си мало ослабити — одговори жена. Али не треба толико претеривати... Муж је пажљиво погледа. Није чак дигао ни очију од рада! Ах, не, таква мирноћа не може бити притворна... Жена извесно зна од лекара, да он баш није толико болестан, па и нема онда повода, да се толико баш једи. — Почетком септембра нервозно стање, налик на грозницу, појављиваше се све јаче и трајало је готово по ваздан.

— Па то је маленкост — говораше више пута бо-

Метковић.

И упре у њу усплахирени поглед.

Чини се, под утиском оваковог погледа, да би и зид изговорио тајну, само кад би је знао. На женино лице указа се чудновати мир. Осмешкиваше се љупко, издржавајући храбро овај дивљи поглед. Само очи јој се кап'да наводнише сузама.

— Доктор вели, рече, да то није ништа, само треба да се мало одмориш...

Муж се од једном истрже из женина загрљаја, поче дрхтати и смејати се, па тек машући руком рече:

— Ну, где, како сам ја постао нервозан!... Увртило ми се у главу, да је доктор баш на сигурно изгубио паду. Али... ти си ме уверила. Већ сам опет умирен! И већ сасвим весео поче да се смеје својим привидима.

— Најзад овакав напад подозривости не понављаше се никада више. — Мирно расположење женино зар не беше најбољи доказ, да болесниково стање није ни мало рђаво?!

— Па, за име Божје, зашто да буде рђаво? Беше кашаљ, али — то је због катарa бронхија. Понекад, због дугог седења, појави се и крв — из носа. Но, а понекад осећао је и по неку ватрицу, ал' управо, то не беше

лесник. На прелазу лета у јесен и најздравији човек бива нервозан, сваком по нешто недостаје... Само ме једно чуди: зашто ми је прсник све шири и шири? Морадох ипак страшно измршати, па наравно догде не могу ни оздравити, док се мало не угојим. Бадава, тако је већ!...

Жена брижљиво прислушкиваше мужевље речи и мораде признати, да има право. Болесник устајаше сваког дана из постеље и облачаше се, и ако без женине помоћи не могаше навући на се ни један део одела. Жена тек толико измоли у њега да не облачи само капут, већ да узме и врскапут.

— Баш да се човек чуди! — говораше он понекад, посматрајући се у огледалу. — И чудим се што губим снагу, кад ево где само, какав сам! Дабогме! Како изгледам...

— Но, па лице се увек прво промени — прекиде га жена.

— То је истина, ал' ја богме мршавим и у снази.

— Да ти се можда не чини само? упита га госпођа са изразом велике сумње.

Он се замисли.

— Па, можда баш имаш и право... Јер... чак... већ неколико дана знам како ми... овај... онај... мој преник...

— Е, мани се!... одсече госпођа: ниси се ваљда угојио...

— Ко зна? Јер како овазих на моме пренику, то...

— Е, онда би требало, да ти се снага повраћа.

— Охо! ти би хтела онако одмах!... Прво морам макар мало да се оснажим. Чак ћу ти рећи: ако се и угојим, нећу одмах устајати из постеље.

— А шта ти тамо радиш за шифоньером? — упита нагло.

— Ништа. Тражим у ковчегу пешкир, а не знам... има ли какав чист.

— Не вреди се толико напрезати, женице, чак ти се и глас променио... Та то је и сувише тежак ковчег.

Зацело морао је бити врло тежак, јер госпођу облијача, тавна румен. Али беше мирна. Од то доба болесник је поклањао све више и више пажње своме пренику. Скоро сваки дан дозивао је к себи жену, те говораше:

— Но... гледај само. Сама се увери: још јуче могадох увући овде цео прст, ево — овде. А данас већ не могу. Ја већ зацело почињем да се гојим...

Ал' једнога дана радост болесникова не имађаше гралица. Кад се жена вратила са часова, поздравил је са зажареним очима и рече врло потресен:

— Чуј ме, драга моја, казаћу ти једну тајну. Ја, видиш, малко сам кајнишарио са овим мојим преником. Да бих те умирио, ја сам сваког дана сам стезао кајнишеве, па зато и беше тесан... На овакав начин дотерах до тде, да сам довукао кајниш до краја. Већ сам се једно мислећи да ће се обелоданити моја тајна, кад наједаред данас... Знаш ли шта? Помисли само, данас, дајем ти своју часну реч, уместо да га стегнем, морао сам га мало понустити!... Било ми је баш готово тесно и ако још јуче малчице пространије... Но, сад и ја верујем, да ћу бити здрав. А пре!... Па нека доктор мисли што год хоће!...

Дуги разговор толико га беше изнурео, да је морао прећи на кревет да се одмори. Тамо пак, као човек који почиње да се гоји без стезивања кајнишева, није легао, него, као у фотељи, клону у женин загрљај.

— Но, но!... шапталаше он: Ко би се још овоме надао? Две пуне недеље варах своју жену, да је преник тесан, а он данас заиста тесан! Но... но!...

И проседеше тако, грлећи једно друго, цело вече. Болесник беше дариут к'о никад до сад.

— Боже мој, — изустити тихо, љубећи жену по руди: а ја мислио, да ћу већ тако непрестано да мршавим... до краја. Након два месеца, тек данас први пут поверовах, да ћу моћи опет бити здрав. Јер код болесника сви лажу, а жена највише. Али преник — тај не уме лагати!...

* *

Данас, гледећи на овај стари преник, видим, да су на његовим пређицама неуморно радила два лица: господин је свакодневно помицао копча да умири жену, а госпођа свакодневно скраћивала кајниш само да би охрабрила мужа...

— „Да ли ће се, Боже мој, њих двоје кад год састати, да испричају једно другом тајну о пренику?“... мисљах гледајући у небо. Неба готово више није ни било над земљом. Само је падао снег, тако густ и хладан, да су се чак у гробницама смрзавали лудеки лешевци. Па ипак: ко сме тврдити да иза тих облака нема сунца?...

С ПОДСКОГ ПРЕВЕЛА
Ружа Винавер.

ГУСЛЕ МОЈЕ, ОВАМОТЕ МАЛО!

(С О Н Е Т)

У заглавном слеђу снажидашња рада
Обамрло срце, дух у чаму томе;
Машту некад чилу стегле луте споне:
Робинја је јадна без сета и пада!

Зар слободе нема, нит' пута из јада?
Робинја, слухи!... знаш ли звуке оне?..
Ти се сто прену, очи сузе роне —
Сећаш ли се онет, враћа а' нид се сада?

Слободна већ јеси, — та мисли се роје; —
У загрљај хитаи славном роду своме,
Сунце пут ти злати, по њем' цвеће паде...

Баштом свет се створи српски чим се поје,
Раздрагано срце шаће духу моме:
Миле гусле моје, овамоте мало!

У Бечу, 1. Авг. 1899.

Ђорђе Страхимировић.

ЦИКАДЕ

У СТАРО-ГРЧКОЈ МИТОЛОГИЈИ И ПОЈЕЗИЈИ

од

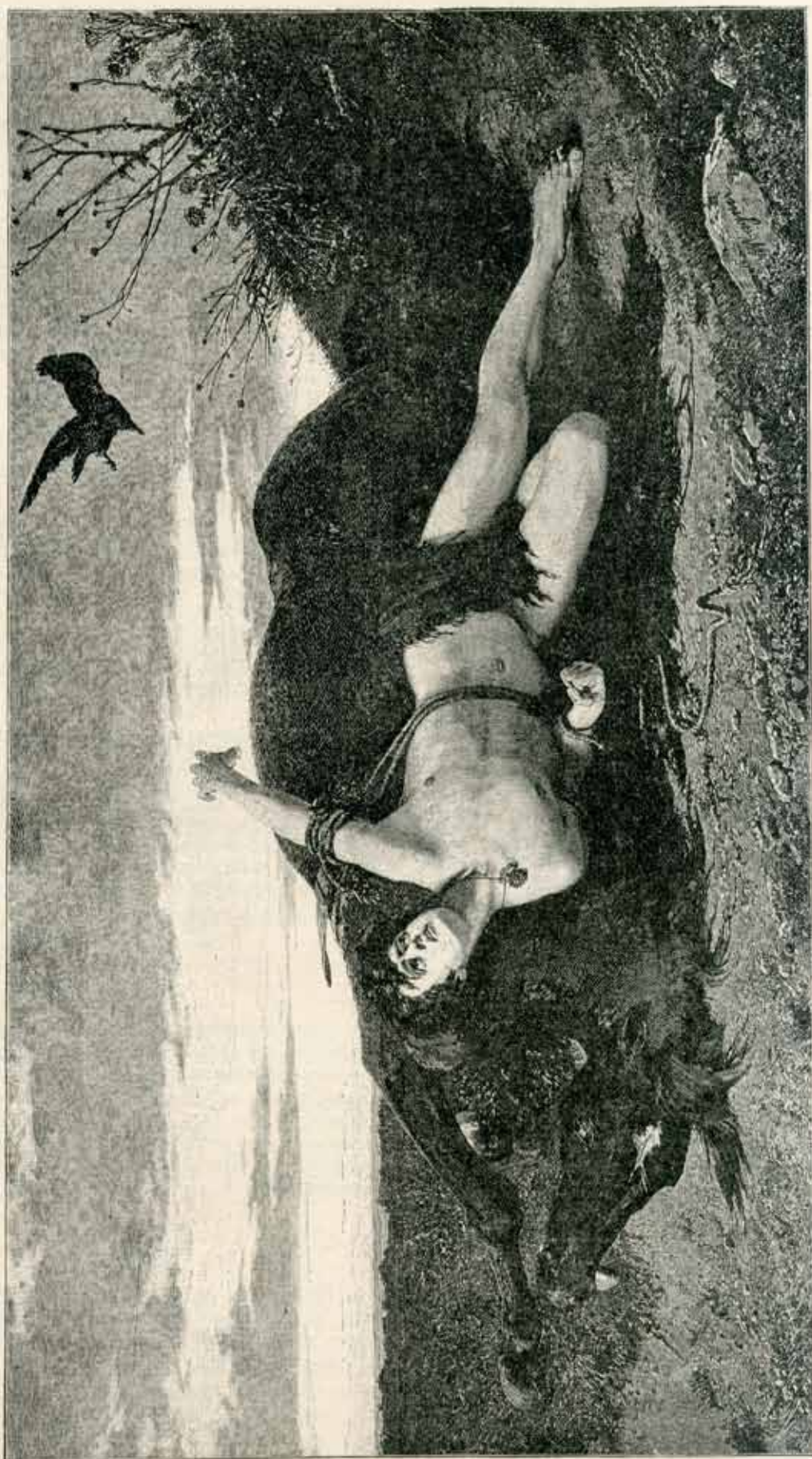
Др. Рад. Лазаревића

Ако је основано Гледстоново¹⁾ мишљење, да чуло вида у старих Грка није било добро развијено или није било развијено као данас, и ако можемо потпуно веровати Магнусовом²⁾ тврђењу да је претходно и чуло вида било на нижем ступњу, да се је и осећање боја развијало постепено као и многе друге способности човекове,³⁾ онда морамо из овога извести, да распознавање боја у старих Грка, а имено у доба Оморово, које и Гледстон наводи, није било довољно развијено и да стари Грци у то доба нису изучавали свој орган вида за распознавање, или боље, разликовања боја, јер остале способности вида очито се огледају у пластици, која је у то доба била добро развијена у старој Грчкој. Овакав закључак готово смемо извести и за чуло слуха у старих Грка, и за њ бисмо могли рећи, да није било развијено за тонове, исто као и чуло вида, нише за квантитет него за квалитет. Иначе не бисмо могли разумети, од куда у Омира, дакле и у старих Грка, оно чудно срањивање извесних предмета са бојама које стварно одговарају боји тога предмета,⁴⁾ а тако исто не бисмо могли разумети ни ону нежност и сладост, којима се обасина и до идеалности узноси „песма“ цикада. О овоме заносу и идеалисању „певања“ цикаде ми данас немамо ни мало осећања, јер налазимо, да је оно просто цврчање, које је често и досадно а и сама спољашност цикаде није ни мало пријамљива, да би се тиме бар могло растумачити одушевљење старих Грка за цикаде, па баш ова чудновата заблуда слуха и јесте занимљива чињеница о којој хоћемо да проговоримо неколико речи са цитатима, као доказима, из старе грчке митологије и појезије.

¹⁾ Der Farbensinn. Mit besonderer Berücksichtigung der Farbenkenntnis des Homer, von W. D. Gladstone, M. P. etc. Autorisirte deutsche Übersetzung. Breslau. 1878.

²⁾ Farben und Schöpfung etc. von Dr. Hugo Magnus. Breslau 1881. стр. 144 и даље.

³⁾ Gladstone 1. с. стр. 15 и даље.

Мазера. Сирло А. Багнoli.

Цикада⁴⁾ припада колу инсеката, реду Хеминтера или Двокрилаца. Има их 400—500 врста, од којих је већина по топлим пределима а у Европи негде далеко северно.

Ми смо мало више рекли, да за нас није ни мало примамљива „песма“ цикаде или управо њено цврчање, него нас више занима сложеност њеног органа за цврчање, док међутим у древно доба привлачила је цикада својом „песмом“ пажњу природњака и песника; она је опевана од песника и одевена многим бајкама.

Од свију старих песника највише се истиче *Анакреон* (рођ. 559. пре Христа); он се највише одушевљава „умилном песмом“ цикаде, како и други песници веле из тога доба.

Ево његове једне песме у слободном преводу:⁵⁾

Срећна ли си ти, цикадо,
Кад са врха нитих грана,
Задовољна росном храном,
Кантеш песмом ко краљ сици.

Ти весниче лета мила,
И муза си ти љубимац,
Анодо те силно воли,
И даде ти звонка гласа.
Тебе старост наћи неће,
Безбојан си, мила певче,
Ваздан певаш мило, слатко,
Кроз тело ти крв не струји,
Богвиња ти си равна.

У овој једној песми огледа се огромна наклоност старих Грка овом полукрилицу, а грчка антологија има више песама ове врсте, од којих ћемо неколико доцније навести.

Ми смо напред рекли, да цврчање цикада, а нарочито кад их цврчи више у једно исто време, ако нам није баш сасвим непријатно, оно је бар несносно кад се дуже слуша, а међутим стари се Грци нигде не туже на ово, него још са великим одушевљењем сматрају цикаду и њену песму као битан део лета, без чега би оно било пусто и тужно. Хералдице лета, назвали су их други стари песници, јер ове смењују кукавицу као весника пролећа и своју „песму“ отпочињу тек кад кукавица умукне. По овоме, на сву прилику, постала је и стара скаска о постајању цикада од кукавичије сузе, т.ј. онога производа *пенасте цикаде* (*Aphrophora graminis*), која се често у пролеће виђа на многим пољским биљкама по ливадама или на врбама. У тој пени доиста се крију ситне цикадице, али оне нису младост великих цикада певачица, као што се је мислило у старо доба, него су засебна врста.

Хесиод описао је цикаде као глас жарких дана:

Кад са крилима плавичним,
Са гране зелена, звучна цикада,
Којој је рана и ниће роса бистава,
Занева људима гласну песму своју,
Пева од зоре ране до зарице,
Најјаче кад Сирион жеже зраком својим.

Готово се ни појезији не може опростити тврђење, да цикада живи од росе, али, по мишљењу или скасци, оне су преобразени људи, који су очарани песмом муза заборавили на храну и ниће. По другој старој грчкој скасци била је *певачица цикада* син или муж Зорин (Еос), која је за њ умолила од Зевса бесмртност, али је заборавила да у молби затражи и вечну младост, и кад је он услед тога и временом почео да стари, удови му се са-сушили а само му остаде глас, онда га је Еос претворила у цикаду, коју је свежила својом росом како би и даље могла слушати глас њен. Истина је да се цикаде не хране лишћем, али сисају сок из биљака и то увек у великој количини, а то чине и све њене сроднице, које спадају *Хоминтерам* (пододреду Хеминтера).

⁴⁾ Цврчац, Cicada, која има у Србији довољно као врста Cicadu plebeja и друге, а нарочито по шумама око брестовачке бање где се од њиховог црка разлаже шума докле год сунце жеже.

⁵⁾ Anacreon. Übersetzt von H. A. Jungmann, стр. 36.

Из ово мало података види се већ, колико су стари Елини обожаваали цикаду, не због њене спољашње лепоте, него због њеног цврчања, које су они у своме одушевљењу певањем назвали. Али се они нису задовољавали само слушањем цикаде у шуми, него су је хватали и држали у кавезима код својих кућа, да се и на своме дому увесељавају њеним певањем и да их она тихо успављује. Тако нам прича старогрчки песник Теокрит. Стари Грци приписивали су цикадама фино осећање тона и такта. Лик једне цитаре, на којој је била цикада, уздигли су за симбол. За објашњење овога, они причају овако: једном се је при питијским играма појавила утакмица на цитри између једнога Локранаца и једнога Регинца. При тој живој утакмици прве Локранцу жица на цитри и он би био потпуно побеђен, да у најгорем моменту није слетела једна цикада на његову цитру и својим је гласом заменила. Од тога доба су цикаде у Регинаца непевају само у Локранаца. Из захвалности посветио је Локранац металну цикаду питијескоме богу, а на пошцу у Локранаца има, као победнички знак, цитра са цикадом на њој.

И Палас Атина, изналазачица свирке на фрули, представљена је са цикадом на врху свога копља, а на једној старој слици види се како Одисеје силази у подземни свет и умирује Кервера са цикадом у руци, онако као што га је некад очарао Орфеј својим свирањем.

Омар савиљује цикаду са старешинама који седе на градским бедемима и посматрају борбу:

Слични цикадама, које у шуми
Са зелене гране пуштају свој звучни глас,
Седеше главари Троје
На кулама градским.

Да наведемо још неколико песама старих грчких песника у славу цикаде. Ми их наводимо у прози.

Цикада на копљу Палас Атине.

Не певам ја само своју песму кад ме у хладовитим врховима дрва распламти живи жар на певање, весело песмом пратећи путнике, без награде, освежена росом умилном, него ме видиш и овде на копљу Атине, које се издиже над клобуком њеним — мене цврчка из луга. И тако, као што мене муче луде, тако ја штудем божанску девицу, која и сама извија умилне звуке из фруле своје.

Леонида Тарантски.

Ухваћена цикада.

Што скидате, о пастири, мене усамљена цврчка, пријатеља дилгине, суровом руком са росне гране? Мене Филомелу Нимфа, која у средини дана, кад сунце ожеже жарко, цврчи по брдима и хладовитом лугу. Осврните се и погледајте на јата и жагор чворака, дроздова, косова, ту прождрљиву секту разбојника весела усена; њих, пустишине, хватајте и ништите, а чему пакостите мени? Зеленом листу и свежој роси зар?

Непознати.

Мртав цврчак.

Не звучиш више својим лепршавим крилима, цикадо; не цврчиш више као пре по широким пољима, и нећеш ме више, уморна у хладу дрва, веселити песмом, која пушти са крила твојих.

Миазалакс.

Гроб цврчков.

И ако ти се чини, о путниче, да је мамен мој гроб, а да се мрамор једва издиже над прахом, опет за то ја славим дело Фидене, која је веселу становницу дрва, мене, цикаду, гајила. Две године ме неговаше умилно

девојче,⁶⁾ јер је моје цвркутање узбуђивало у сани. И у смрти није ме заборавила, него ми је подигла овај мали гроб, сећајући се дубазно моје шумне песме.

*Леонида Тарантски.*⁷⁾

Могли бисмо навести још више оваких песама у славу и хвалу цикаде, али држимо да је и ово доста да осведочи љубав старих грка према јединоме инсекту, који у нама никако не подстиче оно осећање, које је старе Грке толико заносило.

Али стари Грци нису само песмом изражавали своје симпатије цикадама него и другим начином, а нарочито су се у томе одликовали Атињани. Они су, по сведоцима Тукидида, Аристофана и других, носили златне цикаде у коси као украс. То су на сву прилику биле игле у којих је глава била златна цикада. Ове укосице биле су племенска одличја и символ самосталности. По томе су Атињани названи *Цикадоносци*.

СМРЗНУТО ПТИЧЕ

(ИЗ ПЕСАМА „МОЈОЈ КОЛИБИ“)

С а крова колибе моје смрзнуто птиче падо,
Ветар му развејо гнездо, следно цвркут мина;
Ширећи слабака крила Богу је душу дало,
И душа одлете с песмом свевашној оној сили.

Вијући вразмење снежно леденим дахом својим
Страшно зијуче ветар, и чуна сламу с крова,
А ја са сузним оком потружен крај тине стојим,
И гледам врх плава неба неће ли врхнут с нова.

Како бих плак'о сада, о друже мој једини!...
Удаљен од светске врвље с тобом сам зборио само,
Слушао у раној зори твој цвркут у висини,
Причали боде своје да једно другог знамо.

У плавом зраку лебдиш а песма на душу пада
К'о бистра јутарња роса на цветак давно свели,
Вера се у мене буди, нестаје туге, јада,
И душа са тобом лети, та ми би киобу хтели.

А сада ко ми оста сред снежних ноља ови?
Којим студени ветри ледена кола гоне
Вера се у мени губи, мрану се млади снови,
На ерцу лед се хвата, у тугу душа тоно.

О друже мој једини!... Да ли ће судба иста
Докончат' и моје дане: да а' ће се на усном' мојим
Следити од људске студи божанска песма чиста?
— О, ћути, снежни ветре, од твог се збора бојим....

1898. г.

2. Ј. Димитријевић.

АЛБЕРТ

ПРИЗОВЕТКА

Лаба Толстоја

(СРЖЕТАК)

VI.

Другог дана беше празник. Делесов, пробудивши се, седео је у гостинској соби поред кафе и читао неку књигу. Алберт у суседној соби још се не кретао.

⁶⁾ У Грчкој а и у другим јужним земљама држе цикаде по собама, а нарочито по женским собама за спавање.

⁷⁾ Све ове наведене песме узете су из: *Anthologie lyrischer und epigrammatischer Dichtungen der alten Griechen*, Herausgegeben von Edmund Voesele. Str. 328—330.

Захар пажљиво отвори врата и погледа у трипезарију.
— Верујете ли, Димитрије Ивановичу, да спава на голем дивану! Тако ми Бога, ништа није хтео да подметне. Као мало дете. Вештак па вештак!

У дванајест сахати чу се иза врата кретање и кашаљ.

Захар поново уђе у трипезарију; господин слушаше ласкави Захаров и слаби молебни Албертов глас.

— Ну, шта је? упита господин Захара кад овај уђе.

— Досадно му је, Димитрије Ивановичу; мргоди се и неће да се умије. Вазда тражи да није.

— Кад сам се већ заузео, треба и да издржим, рече Делесов за се.

Пошто не нареди да се вина да, онет седе за књигу, па и онет нехотице прислушкиваше шта бива у трипезарији. Из ње се не чујаше никакво кретање, само што је с часа на час допирало тешко кашљање и плување. Прођоше тако два сахата. Дотле се Делесов обуче за полазак, па се реши да види шта је и са његовим укућанином. Алберт је непокретно седео крај прозора, спутивши главу на руке. Окрене се. Лице му је било жуто, намрштено и не само жалостиво, већ дубоко несрећно. Покуша да се у знак поздрава осмехне, али му на лице изби још тужнији израз. Погледало је, као да је био спреман заплакати. Мучно се придиже и поклоши.

— Кад бих добио чашицу макар најпростије ракије, рече са молебним изразом; тако се осећам слаб, верујте!

— Кафа ће вас више оснажити. Ја бих вам иу препоручио.

Албертово лице у један мах изгуби детињски израз; хладно и мрачно погледа у прозор и клонуо спусти се у столицу.

— Зар нећете доручковати?

— Не, захваљујем, немам апетита.

— Ако би хтели свирати, нећете ми сметати, рече Делесов стављајући виолину на сто.

И ако му је после овога Делесов много што шта говорио и предлагао да пође у петљу, да доведе оде у позориште, он је се само покорно клањао и упорио ћутао. Делесов отиде од куће, посети неколико познанника, ручао у гостима, и пре позоришне представе врати се кући да види шта је са музичарем. Алберт је седео у мрачном предсобљу и, наслонивши главу на руке, гледао у заложену пећ. Био је чисто одевен, умивен и очешљан; али му очи бежу тамне, мртве, а у целој појави опажање се клонуло и слабост, и то јаче него ли јутрос.

— Шта, зар сте већ јели, господин-Алберте? упита Делесов.

Алберт потврди главом и, погледавши уплашено Делесова, опусти очи.

Делесову би неугодно.

— Данас сам говорио о вама директору, поче такође опустивши поглед: примиће вас врло радо, ако примите савете.

— Захваљујем, ја не могу да свирам, проговори Алберт себи у браду и оде у своју собу затворивши врло тихо врата за собом.

После неколико минута тихо се покрете ручица на брави и он са виолином уђе из своје собе. Злобно и оштри погледом Делесова, метну виолину на сто и поново се повуче у се.

Делесов синми плећима и осмехну се.

„Шта још да радим? У чему сам крив?“ помисли он.

— Ну, а музичар? било му је прво питање када се доцка у вече врати кући.

— Рђаво! кратко и звучно одговори Захар. Само уздише, кашље и ништа не говори, а пет је пута тражио ракије. Једну сам му дао. Ама да веће тако пропасти, Димитрије Ивановичу? Наш помоћник....

— А је ли свирао на виолину?

— Није се ђеманета ни дотакао! Два пут сам му подносио, — узме га полако и одмах изнесе, одговори Захар осмехујући се. — А да му не дам да није? —

— Не, почекаћемо још један дан, па ћемо видети шта ће бити. А шта сад ради?

— Затворио се у гостинској соби.

Делесов уђе у кабинет, изабра неколико француских књига и јеванђеље на немачком језику. — Однеси му ово сутра у собу, али добро пази да не оде како! рече он Захару.

Сутра дан јави Захар господину да свирач није спавао целе ноћи: само је ходао по собама, одлазио у бифе покушавајући да отвори орман и врата, али је све то, захваљујући Захареву старању, било закључано. Захар је даље причао, како је, учинивши се да ђоја спава, слушао како Алберт у мраку сам са собом нешто мрмља и мање рукама.

Алберт је свакога дана бивао све мрачнији и ћутљивији. Делесова се, изгледаше, бојао, а лице му је изражавало болеснички страх кад год им се погледи сусретаху. Није се дотицао ни књига ни виолине, а није ни одговарао кад би га што питали.

Трећег дана од музичарева бављења дође Делесов доцно у вече кући, заморен и растројен. Целога је дана ишао, радио за ствар, која му је изгледала веома проста и лака, па ипак, како то често бива, не пође ни корака даље и ако се беше баш својски старао. Осим тога, отишавши у клуб, губио је на висту. Као да беше изгубио присебност.

— Та, Бог ће га знати! одговори Захару, када му овај изложи јадни положај Албертов. Сутра ћу дознати тачно: хоће ли или неће да буде код мене и да слуша моје савете. Не — овако и не треба. Изгледа да сам учинио све што се могло учинити.

„Па сад чини добра људима!“ мислио је сам у себи: „Ја се стешњавам, и држим у кући то прљаво створење, те изјутра не могу примити непозната човека, бринем се, трчим, а он ме гледа као каквог злотора који га је само из задовољства у кавез затворио. А најглавније што сам за себе неће ни корака да учини. Тако он, па тако и сви! (ово сам односило се у опште на људе, а нарочито на оне с којима је тада посла имао). Па шта је сад с њим? О чему мисли, шта ли жали? Жали ли разират из којег сам га извукао? О понижености у којој је био? О ништавицу из којег сам га подигао? Види се да је већ толико клонуо да му је тешко и гледати поштен живот“.

„Не, то је био детињски поступак!“ заврши Делесов. „За што да ја друге исправљам, када имам хвала Богу и о самом себи доста да бринем.“

Хтеде га тог часа отпустити, али, размисливши мало, одложи до сутра.

Те ноћи пробуди Делесова пад стола у предсобљу, жагор гласова и лапа корака. Упали свећу и зачућен поче ослушкивати.

— Чекајте, ја ћу већ казати Димитрију Ивановичу, чу се Захар. Алберт мрмљаше нешто громко а без везе. Делесов поскочи и са свећом истрча у предсобље. Захар у ноћној одећи стојаше према вратима, Алберт са капом и у алмазиви гураше га од врата и промуклим гласом викаше на њ.

— Ви не можете да ме не пустите! Ја имам свој пасоси, ја вам ништа нисам узео. Слободно ме прегледајте. Ја ћу сад право у квартал!

— Молим Вас, Димитрије Ивановичу! обрати се Захар господину свом, бранећи својим дењима и даље излазак из предсобља. — Устао је ноћу, нашао кључ у мом огртачу, па испио пуну флашу ликора. Зар је то

лепо? А сад хоће да иде. Нисте ми заповедили, па га за то и не могу пустити.

Алберт, угледавши Делесова, стаде још јаче наваљивати на Захара.

— Мене не може нико задржати! Нико нема права! викао је он, све више и више подижући глас.

— Уклони се Захаре, рече Делесов: — Нећу да вас задржавам а и не могу, али бих вам саветовао да останете још до сутра, обрати се Алберту.

— Нико ме не може задржати! Ја ћу право у полицију, викао је Алберт све јаче и јаче обраћајући се само Захару а и не гледајући у Делесова: Стража! повика у један мах неприродним гласом.

— За што вичете, кад вас нико не држи? рече му Захар отварајући врата.

Алберт престаде викати. „Није вам пошло за руком! Хоћете да ме убијете?! Нема!...“ мрмљао је за себе навлачећи каљаче. Не поздравив се, а продужујући да мрмља неразумљиво, изађе кроз врата. Захар му осветли пут, па се врати.

— Хвала Богу, Димитрије Ивановичу! Треба сад сребро прегледати.

Делесов само завиха главом и ништа не одговори. Живо се сети прва два вечера која проведе са музичарем, а сети се и последњих жалосних дана које, због његове кривице, Алберт овде проведе и, што је главно, сети се овог пријатно измешаног осећаја дивљења, љубави и сапатње који у њему од првог погледа пробуди овај туђин, па се ражали. — Шта ће сад бити с њим? Без новаца, без топле одеће, сам у ноћи.... Дође му да пошаље Захара по њега, али беше већ доцкан.

— Је ли хладно напољу? упита Делесов.

— Јак је мраз, Димитрије Ивановичу, одговори Захар: — заборавио сам да вам јавим, да ће нам до пролећа требати још дрва.

— А за што си онда говорио да ће их доста бити?

VII

На пољу је донета било хладно, али Алберт није хладноћу осећао — тако је био загрејан од вина и свађе.

Изишавши на улицу он се окрете и радосно протрља руке. На улици је било пусто, али дуги ред светиљака још је сијао првеним пламеновима, небо је било чисто и звездано. Шта? рече окренувши се према осветљеном прозору на стану Делесова, па, завукавши руке под огртач у џепове и подавши се у напред, пође Алберт тешким и несигурним корацима по улици. Осећао је у ногама и желуцу страшну тежину, у глави му је брујало, некаква невидљива сила као да га је бјачала с једне стране на другу, али он је ишао напред право ка стану Ане Ивановне. По глави му се врлоше чудне, неvezане мисли. Час се сећао свађе са Захаром, час опет мора и првог свог доласка са паробродом у Русију, час срећне ноћи коју проведе са другом у дућану поред кога баш сад пролази; у један мах опет почиње да пева у мислима некакав познати мотив, те се сети предмета своје страсти и страшне ноћи у позоришту. Али не гледајући на несвезаност, поче му се све те успомене тако снажно представљати у његовој уобразиљи, да је већ, покривши очи, почео заборављати шта је баш стварно: да ли ово што сад ради или ово о чему мисли? Није знао а није ни осећао како му се ноге покрећу, како се заноси и удара о зид, како гледа око себе ни како прелази из улице у улицу. Он је разумевао и осећао само оно што му се у представи смењивало и мешало.

Пролазећи по Малој Морској Алберт се спотаче и паде. Тргуивши се у тренутку угледа пред собом некакво огромно, величанствено здање, те пође даље. На небу не беше ни звезда, ни зоре, ни месеца, а доле не беше ни

фењера, па ипак се сви предмети јасно оцртаваху. У прозорима на здању, које се подизаше на крају улице, сијаху светиљке, али им светлост трепташе као привид какав. То се здање све ближе и ближе, све јасније и јасније представљало Алберту. Али светлост ишчезе чим Алберт уђе у широке вратнице. Унутра је било тамно. Кораци звучно одјекиваху под сводовима, а некакве сенке, као плазећи, бежаху од његова пристунања. За што ћу овде? помисли Алберт: али каква га то неодређена сила вуче у просторије огромне дворнице... У њојзи је било некакво узвишење, а око њега стојали су ћутећи некакви мали људи. „Ко ће то да говори?“ упита Алберт. Нико не одговори, само му један од њих показа на узвишење. На њему је већ био некакав високи, мршави човек, са чекињавим косама и у шарену огртачу. Алберт одмах познаде својега пријатеља Петрова. „Чудновато! И он овде!“ помисли Алберт. „Не, браћо!“ говорио је Петров показујући на некога од њих: „Ви нисте разумели човека који живи међу нама. Ви га нисте разумели! Није он уметник који за бакшиш свира, не врши он то механички, није он луд, није он изгубљен човек. Он је геније, велики музички геније, који крај вас пропада неопашен и неоцењен.“ Алберт је одмах разумео о ком говори његов друг; али не желећи да га смета, скромно обори главу.

— „Он је, као сламчица, изгорео од оног свећеног огња којему сви служимо“, настави говорник: — „а он је испунио све оно чиме га је Бог надаро; за то га и треба назвати великим човеком. Могли сте га презирати, мучити, понижавати“ настављао је глас све јаче и јаче: „али он је био, јесте и биће неизмерно више од свију вас. Он је срећан, он је добар. Он све подједнако љуби или презире; а служи само оном чиме је од горе надахнут. Он љуби једно — лепоту, једино несумњиво благо у свету. Да, ето такав је он! Нице падајте сви пред њим! На колена!“ повика громко.

Али други неко тихо проговори из супротног угла у дворници. — „Ја нећу да падам пред њим на колена“, говораше глас у којем Алберт одмах познаде Делесова. „Чиме је он велик? И за што да се клањамо пред њим? Зар је живео часно и долично? Зар је био друштву од користи? Зар ми не знамо како је он позајмљивао новаца да их више не врати, како је своме другару узео виолину па је заложно? (Боже мој! Од куд он све то зна! помисли Алберт опустивши још ниже своју главу). Зар ми не знамо како је он подлично најништавнијим људима, подлично због новца!“ настављао је Делесов. — „Зар не знамо како су га истерали из позоришта? Како га је Ана Ивановна хтела послати у полицију!“ (Боже мој! све је то цела истина; али чувај ме, Боже, проговори Алберт: јер ти једини знаш зашто сам ја тако радио.)

— „Престаните, стидите се, проговори опет глас Петрова: од куда вам право да га окривљујете? Зар ви нисте живели његовим животом? Нисте осећали његово одушевљење? (Истина је, истина! шантао је Алберт). Уметност је највиша манифестација човечје моћи. Она се поклања ретким изабраницима, и издиже их на такву висину па којој се у глави врти и на којој је тешко остати здрав. У уметности, као год и у свакој борби, има јунака који се са свим предају својој служби и гину не достигнувши циља.“

Петров ућута, а Алберт подиже главу и громко повика: — „Истина је, истина!“ али глас му умуче без звука...

„То се не тиче вас, оштро се обрати к њему уметник Петров. — Да, понижавате, презирите га, настави он: а од свих вас он је бољи и најсрећнији!“

Алберт, слушајући са блаженством у души те речи, не могаше се уздржати, већ приђе пријатељу и хтеде га пољубити.

— „Иди, ја те не познајем, одговори Петров: иди својим путем, јер нећеш стићи...“

— „Где ти њега! нећеш стићи...“ раздере се трговачки на раскрсћу.

Алберт застаде, прибра све силе и, старајући се да не батрга, закрете иза угла.

До Ана Ивановне било је још неколико корака. Из предобоља њезина стана падала је светлост на снег, а поред вратница стајале су једне саонице и кола.

Хватајући промрзлих рукама за ограду устрча уза степенице и зазвони.

Спаваћино лице у служавке промоли се кроз отворена врата и срдито погледа у Алберта: „Не може! повика му: — нису ми казали да пустим“, па затвори врата. На степенице су допирали музички звуци и женски гласови. Алберт седе на под, па прислонивши главу на зид, затвори очи. У том тренутку гомиле несрећених али већ познатих визија почеше га са новом силом облетати, па га узеше у своје ваде и понесоме некамо у слободну и прекрасну област маштања. Да, он је бољи и најсрећнији! нехотице се понављаху у његовој уобразиљи. Кроз врата допирашу звуци полке. Ти звуци такође говораху, да је он бољи и најсрећнији! Са оближње цркве чуше се звона, па и она као да говораху: да, он је бољи и најсрећнији... Идем опет у дворницу! помисли Алберт. Треба Петров још о много којечему да ми каже. — У сали већ некога није било, а у месту Петрова на узвишењу је стајао — главом Алберт и свирао на виолину исто оно што је пре тога говорио глас. Али виолина беше чудно опремљена: сва као да је била од стаклета. Требало је уз то да се обухвата обема рукама и да се полако притискује на груди да би могла производити звуке. А звуци ти беху нежни и заносљиви какве Алберт још никада не слушаше. У колико је виолину јаче стискао на груди, у толико је више осећао тугу и слас. У колико се звуци громче разлегаху, у толико се брже разбегавашу сенке а јаче осветљавашу дворнички зидови провидним сјајем.

Али је било потребно веома пажљиво свирати на виолину да се не би разбила. Алберт је свирао на стаклени инструмент веома пажљиво и лено. Свирао је такве ствари које је осећао а које никада више неће чути. Већ је почео да се замара, када га трже други удаљени потмули звук. То је био јек звона, јек који као да је говорио тамо негде у даљини: да, он вам изгледа бедан, ви га презирете, а он је бољи и најсрећнији! Нико више никад неће свирати на тај инструмент!“

Ове познате речи учинише се Алберту тако умне, тако нове и оправдане, да престаде свирати и, гледајући да се не покреће, подиже руке и очи према небу. Осећао је да је изванредан и срећан. Не гледајући на то што у сали некога не беше, Алберт надме груди и холо подигнув главу стајао је на узвишењу да га могу видети сви. У један мах нечија рука дотаче се његових плеча; он се окрете и у полусветлости угледа женску прилику. Она га је тужно посматрала и одречно кретала главом. Он одмах разумедо да је оно што је радио било рђаво и поче се стидети. „Куда?“ упита је. Она га још једном и дуго погледа, па тужно обори главу. То беше она, баш она коју је љубио, и одећа јој беше иста, на белом цуном врату била је висока драгоцена камења а дивне јој руке беху обнажене до више лаката. Она га ухвати за руке и поведе из дворнице. „Изаз је с ове стране!“ рече Алберт; али она не одговори, већ смешећи се изведе га из ње. Са прага угледа Алберт месец и воду. Али вода не беше доле као обично, а ни месец не беше горе, не беше бели круг на једноме месту као увек што је. И месец и вода беху заједно и свуда, и горе и доле и са стране и око обоје њих. Алберт се заједно с њом баца у месец и воду и увиде да му је сада могућно загрлити ону коју је љубио више свега на свету: па је и загрли и осети неисказану срећу. „Да није ово сан?“ упита себе: али не! то је

била стварност и успомене. Осећао је да је та недостизна срећа, којом се сад настаћује, прошла већ и да се никада више неће повратити. „Шта оплакујем ја?“ упита је. А она је ћутећи тужно гледала у њега. Алберт разумеде шта је тиме хтела рећи. „Али ето ја сам жив!“ проговори он. Она, не одговарајући му, непокретно је гледала у напред. „То је ужасно! Како да јој растумачим да сам жив?“ с ужасом помисли он. „Боже мој! та ја сам жив, разумете ли!“ шаптао је он.

— „Он је бољи и најсрећнији!“ чуо се глас. Али је нешто све јаче и јаче гушило Алберта. Беше ли то месец и вода, беху ли то њезини загрљаји или сузе, — није знао, али је осећао да неће моћи исказати све што треба и да ће се у брзо све свршити.

Два госта који излазише од Ане Ивановне нагазише на прагу опруженог Алберта. Један од њих врати се и позва домаћину.

— Та то је безбожно, рече он — због вас се, ето, човек смрзнуо.

— Ах, већ тај Алберт... гледај, где се спратио! одговори домаћница: — Анушка! метните га ма где у соби, окрете се она саужавци.

— Али ја сам жив, што ме сахрањујете! мрмљао је Алберт када су га онесвесног уносили у собу.

с.

ЈЕСЕЊА ЕЛЕГИЈА

Јесен хладна: лишће жуто, небо плачно;
Гледам пустош — идеале разорене.
Празне груди, сузан поглед, чело мрачно,
Склапају се трепавице уморене.
— Има ли наде?... Небо ћути, па се мути;
Граве дршћу, доле паде листак жути;
Срце зебе и одговор кобан слутити.

У сузама се мутно небо купа,
На Исток сунце уплакано ступа —
У моме срцу јад и мрак;
И ништа више душу ми не теши,
Кроз дим и маглу још се само смени
Последње наде бледи зрак.

И после студи, што се ево спрема,
Да покровом снежним скрије пола нема,
Попова ће доћи славуј, песма, цвеће
И ружа и љубав раскошно ће цвати;
Ал' зар никад више, о чарно пролеће,
Твој умилни поглед обасјати неће
Душу ми што страда и срце што пати?

22. септ. у Београду.

Влад. Р. Нешковић.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(СРЖЕТАК)

Ова два дела наше Одисеје спојно је у једну целину „приређивач“. То се види отуда што је он посредовао у последња два случаја противуречности. Његову је интервенцију лако доказати.

Песма XVIII завршује се тиме што су сви просиоци отишли да спавају, а XIX почиње овако: „А Одисеј остаде у кући, мислећи с Атином о убијству просилаца, и рече Телемаху: „Телемаше! Треба да склониш унутра све убојно оружје“ и сад се понављају речи што смо их нашли у п. XVI, али осим онога: „А за нас остави два мача итд.“ Несумњиво је да су ови стихови (5—13) узети из XVI п., не обриуто, јер тамо је код њих све у реду, док овде имају неке незгоде: нпр. говор Одисејев овде долази сасвим изненада и није ничим мотивисан, а оно „унутра“ у почетку („треба да склониш унутра све убојно оружје“) овде није одређено. То је врло важно. Јер сад настаје питање: кад је песник тога места имао пред собом стихове из XVI п., зашто се и ту не каже Телемаху, да остави два мача итд.? Апсолутно је немогуће, да је он тај савет превидео. Морамо дакле доћи до закључка, да је он те стихове *намерно* изоставио. Али зашто? Пре тога морамо констатовати, да по XXII п. оружје Одисејено није нарочито одиесено у горњу собу, него да оно тамо увек лежи. У ст. 109 читамо: „где је он (т. ј. Одисеј) своје дивно оружје *држао*.“ Потврде имамо у томе, што Пенелопа, кад улази у ту собу да узме лук, није ништа чудно, да у њој лежи толико оружје (п. XXI). Дакле наина три места потичу од три руке: XVI од једне, XIX од друге, XXII од треће. Онда на постављено питање (зашто је у XIX песми изостављена половина савета?) имамо само један одговор: песник тога места хтео је својим стиховима да изглади противуречне верзије у XVI и XXII п., он је посредовао између два извора Одисејина. Изван сумње је, да смо опет наишли на „приређивача.“

Исти је случај и с трећом контрадикцијом. Видели смо како по XVI 317—8 Одисеј има сам да сазна рђаве служавке, а по XXII 417—8 он њих не зна него му их казује Еуриклеја. Ова је несугласица избегнута у неколико тиме што су обе верзије састављене на једном месту. У XIX п. каже Еуриклеја Одисеју: „... ја ћу ти казати, које те жене у твојој кући беничасте (стих 497—98, стр. 366), а Одисеј јој одговори: „Нено! Шта да ми их ти казујеш? Није потребно! Ја ћу их сам видети и познати а ти само ћути и уздај се у богове“ (ст. 500—502; нета стр.). Сад посредовање Еуриклејино у п. XXII не мора изненађивати: Одисеј га је одбио, али се с временом премислио. Да су ови стихови у п. XIX испевани с намером да се противуречности у п. XVI и XXII изгладу, доказ је и то, што су прва два скрићена из стихова у којима су противуречности: XIX 497 = XXII 417, а XIX 498 = XVI 317 + XXII 418. То уједно казује и аутора њихова — ма да је њега издала већ и неумешност с којом је покушао да изглади противуречности наше. Последњу сумњу да су они од „приређивача“ разбио би факат, да и иначе у разговору између Еуриклеје и Одисеја на поменутом месту у XIX има пуно вулгарних стихова (487, 491, 492, 495) и позајмице (483,84 = XXII 101, 485 = XXII 260, 488 = 496 = XXI 213).

Али „приређивач“ није само посредовао између ових спегова. Он је учинио, као што смо већ напред рекли, у њима и неке измене. Особито је крупна једна.

Садржина п. XIX отприлике је ово: Пенелопа позове просјака што јој се у кући бави, да га пита о мужу, јер као странац он можда зна штогод о Одисеју. Пошто јој је казао, ко је и откуда долази, он јој прича, како је једном пре двадесет година био срећан да угости у својој отаџбини Одисеја. На то се Пенелопа расплаче; он јој вели да не тугује, јер муж јој се враћа и већ се налази близу, у Теспротији. „Доћи ће ти“ вели „још ове године, кад месец прође а други дође“. Пенелопа му обећава богату награду, ако се то буде обистинило, али она не верује да ће Одисеја више икад видети. Но пошто је странац њега негда угостио и због ових радосних гласова, она заповеда служавкама, да му спреме лепо постељу, а

сутра у јутру да га окупају. Просјак одбија постељу, а што се купања тиче пристаје да му се ноге оперу, али само ако има каква старица. Пенелопа нареди то Еуриклеји. Перући му ноге старица нађе на неки ожиљак, по коме га позна. Погледа на Пенелопу да јој каже, али овој је Атина била завела памет на другу страну. Брзо је шчепа Одисеја за гушу и спречи јој намеру. Пошто су у том били преврнули леген, Еуриклеја изиђе по другу воду, а Пенелопа после толике паузе продужи разговор. Пита га, да ли би јој хтео протумачити један сан и исприча му га. Просјак јој каже, да он не може друго значити, него да ће се то Одисеј вратити на поубијати просиоце, како јој га је у сну већ некакав орао био протумачио. На то ће она ово од речи до речи: „Странче! Снови су ташта бесмислица. Двоја су врата непостојаних снова; једна су ројна, а друга од слонове кости. Они што пролазе кроз врата од слонове кости јесу ларљиви и не остварују се; а они што пролазе кроз врата ројна, предсказују истину... Ја мислим, да мој чудновати сан није кроз та врата прошао, јер би то било за ме и за моје дете велика радост. Него ћу ти још нешто казати, а то добро унати. Ево већ несрећне зоре, која ће ме раставити од куће Одисејеве; јер ћу сад предложити просиоцима, да се надмећу игром са дванаест секира, кроз које је Одисеј из далека стрелом потађао... То ћу им задати и ноћи ћу за онога, који својом руком најлакше натегне лук...“

Јел' те, да овде није све чисто? Ова одлука о стрелашу долази сасвим изненада. Зашто пита Пенелопа странца о сну? Не би ли јој умео рећи кроз која је врата прошао? А откуда ће он то знати? Апатично седење њено за време прања ногу у најмању руку чудно је.

Погледајмо на формалну страну; ни она није боља. Овај је комад пун позајмљених стихова (нпр. 483—4 = XXIII 101 гл. и XVI 200; 485 = XXIII 260; 488 = 496 = XXI 213; 577 — 81 = XXI 75 — 79; 587 = XXI 127; 602 — 4 = XXI 350 — 8 итд.).

Ово су непоштитни докази, да од места, где је Еуриклеја нашла ожиљак и по њему познала Одисеја, до краја XIX п. имамо „приређивачев“ додатак (ст. 476—604). — Али онда је ту првобитно стајало нешто друго, јер спев није могао стати код открића Еуриклејиног. Питање је, шта је „приређивач“ заменио својим продуктом?

Чули смо мало час, да у првом делу XIX песме Одисеј каже Пенелопи: „Доћи ће ти Одисеј још ове године, кад месец прође а други дође.“ Шта значи то? Из једног стиха (XXI 258) сазнајемо, да је сутрадан Аполон празник. Према старом обичају та је свечаност држана о мени месечевој, тј. у почетку месеца. Онда можемо узети да Одисеј каже управо: „Доћи ће ти муж још данас.“ Мало после опет — такође смо видели — он пристаје да му се оперу ноге, али ако има каква старица. Ове речи имају смисла само кад циљају на извесно лице, тј. на Еуриклеју. Спојимо ли ово двоје, мораћемо доћи до важног закључка: Према првој половини XIX п. Одисеј има намеру да се каже Пенелопи. Он покушава то најпре тиме, што јој вели на пророчки начин, да ће данас доћи: „Одисеј ће доћи кад месец прође а други дође.“ Да је она разумела његове речи, морала би приметити. „Шта говориш, странче? Та то је данас!“ Али она га не разуме. Онда он прибегава другом средству: Избере нарочито старицу, која га је одгајала и којој ожиљак зацело неће измаћи из вида, да му опере ноге. Она нађе несумњиви знак. Одисеју се испунило пророчанство и намера.

То потврђује једна контрадикција.

По XXIII песми Пенелопа упознаје Одисеја *после* убијства просијалаца. Међутим у XXIV један од убијених просијалаца каже у Д. Свету Агамемнону, причајући му како су пропали у Одисејеву двору, и ово: „(Одисеј) лукаво заповеди својој љуби, да нам донесе његов лук и сјајне секире да се надмећемо, — то беше почетак нашој погибији итд.“ Била је дакле једна верзија, по ко-

јој је Пенелопа познала Одисеја *пре* погибије просијалаца. Та се контрадикција не да изгладити и она је врло карактеристична за питање о том, је ли наша Одисеја дело једног песника или више њих. Али она је још важнија, кад је реч: из којих је делова Одисеја постала. Где је та друга верзија о времену Пенелопина упознања могла бити? У другом делу видимо да није. Могла је бити само на месту, где је „Старија Одисеја“ прекинута.

Ово разматрање доводи нас до врло важног закључка. Иза песме XIX, ако је имала ову садржину, није могло првобитно стајати оно што данас долази у нашој Одисеји: јер ту Пенелопа упознаје Одисеја тек по убијству просијалаца. Није ни мало невероватно да је некада прича гласила даље овако: Пошто се Одисеј казао Пенелопи, стану се срећни супружници договарати, како ће казнити просиоце. Одисеј предложи стрелаше из лука (сетимо се п. XXIV ст. 167). Сутрадан је био празник бога стрелача Аполона и то олакша да се план изведе. Одисеј добије у руке лук и тоболац са стрелама и напоследку с помоћу божјом побије све непријатеље. — То је био крај неке друге Одисеје.

Остаје нам питање, зашто је „приређивач“ овај крај пребрисао и заменио га садашњим стиховима. Очевидно због тога, што је убијство просијалаца хтео да исприча по другој верзији, која се налазила у извору из ког имамо XXI—XXIV. Зашто је пак он ту верзију претпоставио изостављеној, није наше да питамо.

Радо бисмо продужили да разгледамо и остале интересности ове врсте којима обилује питање о развиту Одисеје. Али се бојимо да нисмо и овако већ злоупотребили читаочево стрпљење, па ћемо завршити. Ипак нека нам је слободно то учинити с једном оштроумном хипотезом Виламовица — Мелендорфа.

Данашња Одисеја у песми XXII (с крајем) и XXIII прича овако: Пошто је побио просиоце, Одисеј позове стару служавку Еуриклеју, да му донесе сумпора и ватре да окади дворану. Старица му на то примећује, да би најпре требало да се пресвуче, јер му не приличи издрто рухо у коме је. Али јој он одговара: „Нека ми се сад прво ватра донесе.“ Еуриклеја га послуша, па онда отрчи те јави служавкама шта се десило и ове све дођу Одисеју и стану га гранти и жубити у руке, главу и рамена. За то време однесе старица глас и Пенелопи. Она не може да верује али на последку сиђе у дворану. Сматривши Одисеја она застане. „По лицу“ стоји од речи до речи у Одисеји, „готово познаде га, а по издрпаном руху учини јој се готово непознат.“ Телемах се јамачно надао, да ће она одмах полетети Одисеју у загрљај или тако што, а кад опази да се она и не миче, ставе је ко-рети, да је „челична срца“. Пенелопа му одговара, да ће се они већ познати, ако је то одиста Одисеј, јер они имају неке тајне знаке. На то ће рећи Одисеј Телемаху: „Пусти матер своју да ме и даље куша у овој дворани, док ме добро не упозна; јер сад не верује да сам главом и презире ме, што сам овако прљав и издрпан. Него, дај да сад размислимо вели, шта ћемо с тим што смо поубијали просиоце. Телемах мисли да ће најбоље бити ако он размисли сам, јер је најпаметнији. Онда Одисеј предложи, да се сви у кући обуку у свечано одело, па да играју и певају, како би пролазници мислили, да је то Пенелопа пристала на преудају. Одмах га послушају и веселе се отпочне.

„Међутим — читамо у Одисеји — и Еуринома окупа у његовој кући племенитог Одисеја, намаза га мирисавим уљем, обуче га у лепо рухо и огрну огртачем. Сад га Атина учини пунијим и стаситијим, а главу му окити густом косом, коврчастом као зумбуз цнеће. Као што вештак, кога су Атина и Хефест разним вештинама учили,

позлађује сребро и лепе ствари израђује, тако и Атина изди божанствену благодет на главу и плећа Одисејева. Тако изишавши из купатила, сличан богу, седе опет на месту с кога је устао био, па се окрете својој љуби и рече јој: „Болан жено! Теби олимписки становници дадохме међу свима нежним женама најтврђе срце; јер нема жене, која би могла отрпети, да не приђе мужу своме, који јој се после грдних невоља дома вратио, после двадесет година“ и т. д.

Прегледамо ли нажљиво овај део Одисеје, наћи ћемо и у њему више незгода. Припреме за купање Одисејево управо нема. Одисеј вели Телемаху: „Пенелопа ме сад не познаје што сам прљав.“ Очекујемо да настави: „Зато хоћу да се окунам.“ А он каже нешто сасвим друго: „Де да размислимо шта ћемо због просилаца.“ Док се он купа, Пенелопа седи непрестано на истом месту и нико се о њој ни најмање не брине, а кад се окупао и вратио у дворану, он одмах почиње да је кори, пити ми видимо повода за то. Па онда колико смисла има оно: „Еуринома га окупа у његовој кући“, кад се то и иначе разуму? Али је најгоре што купање нема никакве последице: о каквој промени што би њима била учињена не говори нико.

Од куда све то? Пре но што се одговори на ово питање, потребно је тај комад упоредити с оним што му претходи у истој песми. Првих стотину (110) стихова XXIII песме чине изврсно поетско место у коме је све лепо сročено и све на свом месту. Наша сцена купања дакле у том погледу сасвим је различна од њих. То би дакле већ био већ један разлог за сумњу да је један песник испевао оба места. На срећу једна околност одлучује такав закључак. У стиховима којима Одисеј кори Пенелопу понављају се три од речи до речи у првом комаду и Телемах их употребљава корећи матер. Али док је укор Одисејев као што смо видели неуместан, докле је Телемахов испад сасвим оправдан, јер Пенелопа не признаје мужу за дужу време; дакле по напред постављеном принципу — кад се исти стихови на више места налазе они су оригинални онде где су беспрекорни, а где им што недостаје копирани су — смемо тврдити, да је њих на друго место — а према том и целу сцену купања — ставила нека друга рука. Сад смо у стању рећи чак и чија је та рука била. Стихове „Окупа племенитог Одисеја у његовој кући“ налазимо и у песми XXIV (ст. 365—6); али речи „у његовој кући“ тамо су у реду, јер се хоће да назначи контраст према врту, код нас су пак бесмислене. Значи песник наше сцене млађи је од песника XXIV песме, а то може бити само „приређивач“, јер је после „приређивачевих“ додатака најмлађи део у Одисеји њен данашњи крај.

Сад можемо прећи на хипотезу Вилановића — Менелорфа. Она има да покаже узрок, из кога је сцена купања дошла на ово место у XXIII песми, а своди се отирилик на ово: У песми XXII на крају — по тој хипотези — стајало је првобитно, како се Одисеј по убијству просилаца бере од крви и пресвлачи. (Он данас на том месту не одбија Еуриклејин савет да промени одело — дакле значи песник зна да му спољашност није прилична; међутим ипак пред тако крвава и исцедана излазе служавке његове и грле га и љубе. Исто тако, где Еуриклеја даје савет, говор је њен очевидно прекинут: значи нешто је ту изостављено.) При том прању била би га упознала по ожиљку Еуриклеја на одмах отрчала Пенелопа итд. Али, као што знамо, на исти начин она је упознала Одисеја и у „Старијој Одисеји“, само што је купање и све остало тамо било пре убијства просилаца. „Приређивач“ дакле, који је предузео био да споји најстарији и најмлађи од позната нам три сцене, имао је у оба исту ствар. Једно је купање дакле било сувишно. Он је претпоставио прво, али му је било жао и другога, те га је само преместио из XXII песме на данашње место, уместо да га сасвим избаци. Ето зашто је оно бесмислено и излишно.

Ж. Вукић.

ЈОСИФ ПОДГРАДСКИ

Вредни и тахи словачки народ дао је до сад Српству више знаменитих просветних и књижевних радника. Словачке је горе лист и свему Словенству знаји, многозаслужни филолог и историк *Павле Шафарик* и његов синовац *Јанко*. И стриц и синовац радили су непосредно у средиштима српске просвете и књижевности: при у Новом Саду, а други у Београду. Тим ученим Словацима неоспорно дугује велику захвалност српска школа и српска књига.

Али и Нови Сад (нарочито) и Београд знаду још за једног скромног књижевног и школског радника, којег је такође идеја свесловенског братства запела и довела у оба поменута средишта српска, да се, као образован и учен Словенин, свесрдно приноси свој део на олтар српске просвете и књижевности, одужи у своје време особито заносној идеји Свесловенства. Тај скромни просветни и књижевни радник међу Србима, тај образован и учен Словак, којег се од неколико десетина година са највећим пијететом, и с ове и с оне стране Дунава и Саве, сећа средњешколска српска омладина, јесте *Јосиф Подградски*.

Многобројним ученицима Подградскога и сваком мисаоном Србину мило ће бити да види не само слику овог одушевљеног просветног и књижевног радника међу Србима, него и да пропрате како се развио и кретао овај лист словачке горе док се не заустави на пољу српске просвете и књижевности, српског јавног живота; како је на њему и кроза њ светлацала она свесловенска идеја, која се зачела међу западним Словенима, на име Чесима, и која је дала рођаја Словенској Науци и Књижевности радовима Добровскога, Копитара, Шафарика, Колара, Штура, Миклошића итд. Крећући се у међама, које су нам на овом месту допуштене, описаћемо живот овог симпатичног старца, према белешкама, које нам је драговољно ставио на расположење, пуштајући по негде њега самог да о себи говори.

Јосиф Подградски рођен је 19. априла 1823. г. у Скалици, у Горњој Угарској, где му је отац имао фабрику чоке. Свршивши основну школу у месту рођења, отиде у Коморан, где изучи нижу гимназију,^{*)} у Пожуну је свршио вишу гимназију, а за тим лицеј, у истом месту. После свршене гимназије и течаја природног, римског и црквеног права, свршио је богословију. Четири године слушао је редовно академска предавања тада на гласу професора и словенског научника Људевита Штура.^{**)} У то доба као њак био је у Пожуну и Ђорђе

*) Ту гимназију издржавала је тамошња евангеличка црква, а у њу су долазили млади Словаци из Горњих Крајева, да уче мађарски од своје ту понађерене браће, чија су онет деца имала, у замену, у Горње Крајеве, да тамо уче свој браћедовски нагубљени словачки језик.

**) Мислио да ће бити читалаца Нове Пскре које ће заимати да чују шта сам Подградски казује о својим наставницима и школовању у Пожуну, који изгледа да је за Словене, у оно време, био средишња тачка: „У Пожуну у оно доба било је више славних професора, и с тога се тамо накупило много разних народности младих Словена: Словака, Чеха, Срба, Хрвата и Полака. Назрепав професор бехе Мартини, по народности Словак. Предавао је природне науке и математику. Из њихве и хемије све што год се учило, то се и у експериментима видало. Није кљукао ђаке јртним теоријама; свакој теорији дао је живота очигледном наставом, експериментима. Чувен је био и професор Шрер, по народности Немац, а искрен пријатељ Словенина, добар историк и педагог. Од њега смо највише научили, ма да је због вечите слабости врло ретко држао предавања. Методу је имао изванредно добру. Кад је предавао естетику, апстресајући дела Шиллерова, сви смо се растрчали и тражили по антикварицима Шиллера. Кад је после прешао на оцену појезије Гетеове, видели смо и осећали идеал песника и прозаника, и мислили да нема већег генија на свету. Са одушевљењем читали смо сви његова дела. Али како нас је на крају предавања изненадио кад је свршио оцену дела Гетеових с овом кратком изреком: *Fere Schakespeareo comparandas*. Одмах смо се разлетели по антикварицима и тражили Шекспирове дела. — Ученици нису били тако оштри као данас, где треба ученици да се

Поновљ, потоњи највећи научник филолог српски Ђуро Даничић. Највише је привлачило Словене са свих страна *словенска катедра*, коју је заузимао чувени професор славистике *Јудеит Штур*. Он је предавао у својој школи, која се звала „Словенски устан“^{*)} без икакве плате и хонорара, а издржавао га је Кнез Михаило Обреновић.

Међу највреднијим ђацима ове особите, по систему, методу и духу, школе Штурове био је и Јосиф Подградски, који, пошто је свршио Лицеј у Пожуну, положи строг професорски испит на пештанском универзитету: из филозофије Хемове, римске књижевности, из немачког језика и мађарске књижевности.

Пред мађарску буну од год. 1848., позвао је Подградскога Јан Колар за свога помоћника. А год. 1849. Мађари обесе му два школска друга, Голуба и Шулца. То се јако такне његове родољубиве и просвећене словенске душе, те под утицајем болног осећаја, изазваног овим жалосним догађајем напише трагедију у пет чина *„Голуб и Шулц“*.

Кад је Колар морао бежати од Мађара из Пеште у Беч, Подградски је заузео његово место, а доцније је издавао лист за омладину *„Зорнићка“*, у којем су понављено излазили позоришни комади за представљање по селима и варошима. У исто време штампао је новелу *„Lipovsky i Hrajnoka“* (словачки хајдук за време Марије Терезије). Већи позоришни комад штампао му је у *„Zornick“*-и под натписом *„Branecky grof“* (догађај из времена турскога господарства у Угарској).

Бављење његово у Пешти било је скопчано са скоро непрекидном борбом са Мађарима, а најтежа је била: одбити захтев мађарски, да се у словачкој цркви служи сваке друге недеље и на мађарском језику. Отпор који је давао Подградски овом мађарском настрaju изазвао је, да је фанатизована мађарска гомила грозила нападом на овог родољубивог поборника народних права, и да га је тога ради државна власт, по наредби из Беча, узела у заштиту.

Године 1859. заједно са Хурбаном и осталим словачким родољубима радио је на томе, да три милиона Словака, који у компактној маси живе у горњим жупанијама, сачињавају један засебан округ. Да би то постигли они словачки родољуби, позивали су се на црквени патенат цара Франца Јосифа, а Подградски је тада написао *брошуру*, која је ту мисао заступала. И ако је било тренутака, када је изгледало, да ће праведна ствар сло-

служе носачем или колицама, кад одлазе у школу натоварени књигама. Тако смо из историје одиелат златан коник развитка живота народа и човечанства. Кад смо после читали велико историјско дело код куће, лако нам је било оријентовати се у разним епохама историје. Велики добитак од оваке методе беше: хармонично образовање. Тим се начинио развијао свестрано дух: разум, ум, осећање и воља... а не као данас, где се дух претовари аналитиком, а осећање слаби и човек у свима наукама стоји само на површини.

*) Из многих разлога вредно ће бити упознати се из ближе са унутрашњим редом и радом ове особите словенске школе. Тога ради пустићемо да о њој сам Подградски као њен предан и одушевљен ученик говори: „Организација те школе била је проста и извршена. Средом и суботом, од 1 до 2 часа, Штур је држао у пространој дворани своја академска предавања. — Прве године предавао је компаративну граматику, друге године естетску са историјом књижевности свију словена, трећу годину филозофију историје у духу Хегеловом, четврте године — историју Словенства. — Од 2-3 часа двојина су декламовала из Мицкијевића, Колара, Пушкина и Холеха. За тим је долазила критика, па читање какве за тај час парафене расправе, или какве песме, или критике о прочитаном делу. После ове критике имао је сваки права чинити своје примедбе. Последњу реч имао је свагда председник Штур. Сваког месеца сваки члан био је обавезан донети какву радњу. Штур је одређивао која ће се од тих радњи читати јавно, а исто тако и критичаре; слабије је у кратко оцењивао нисмено сам. Од како је овако радила Штурова школа нисмо луминовали: сви смо били одушевљени науком. Имали смо певачко друштво, где су се певале све народне песме свију Словена. Већали смо се у музици: једна група свирала је у виолину, друга у гитар с флаутом, а трећа имала је свога гајдаша. Два пута годишње била је позоришна представа у гостионици нашег винограда. О расцусту давали су ђаци по већим карошима згодне позоришне комаде, те се тако оживљавао народни словенски живот.“

венска победити, опет „дуализам“ је у недоглед потиснуо наде словачке. Превласт прешла је у Угарској на Мађаре, а у Аустрији на Немце. Последња оваког исхода дугогодишње борбе Словена за своја права била је, да Подградски није могао даље остати у Пешти.

На позив бачког владике пок. Платона Атанацковића дође Подградски у Нови Сад и ту постане гимназијски професор. У Новом Саду наставио је издавање својега листа *„Zornick“*-а, а ту је написао и издао кратку граматику мађарског језика и *„Vyhodeny student“* (исторани ђак).

У забавно-поучном часопису *„Sloveuské Pohľady“* изишла је његова *„Paklena comedija“* комедија у три чина.

У то време, у шездесетим па до половине седамдесетих година, био је у јеку политички и просветно-књижевни покрет међу аустријским Србима, на челу којег је стајао Светозар Милетић са организованим груном својих пријатеља и политичких једномисленика, на првом месту у Новом Саду, а за тим и у целом овамошњем Српству. Крајњи циљ томе покрету била је што већа политичка самосталност и црквено-школска аутономија аустро-угарских Срба. На супрот томе покрету и тежњи тамошњих првака српских радња је угарска влада преко својих органа, нарочито изашлићући своје комесаре у Нови Сад. Тамошњи српски прваци, преко својега повереника (г. др. Ј. Туромана) нашли су за добро, да у то критично доба Подградски, као Словак, напише што чиме ће, што очитује, представити положај тадашњег вођа српске народне странке према противницима његовим. Подградски се одазове том позиву и напише књижицу: *„Милетић и Терзит.“* Тај књижевни састав буде штампан у пет тисућа примерака. А како се тај број примерака убрзо, за три дана, растури, буде штампано још четири тисуће. То је била управо фина сатира, управљена против оних, који се ругају великим лудима, што за народ раде. Мисао је узета из Омира.^{*)}

Док је Милетић био у затвору, Подградски је написао још две брошуре, којима је и сам заборавно натписе. У исто доба (1876?) штампао је своју педагошко-философску расправу *„О васпитању.“*

Подградски је већ 1863. прешао у православље, у манастиру Ковиљу. А како се за то знало у Прагу, позову га одатле 1867. да састави православно катихизис на чешком језику, да би се чешки народ мало по мало спремнио за православље. Подградски каже то г. Ђ. Поповићу (тада књижевнику у Новом Саду), који му преко пок. Јов. Гавриловића изради у блажено упокојеног Кнеза Мученика Михаила новчану помоћ, да штампа о Његову (Кнежеву) трошку колико треба православних Катихизиса за Чехе. И доиста је штампано и послано у Праг 8000, у Беч и друга места 4000 примерака.

Петина, да је пропао покушај, да чешки народ у маси прими православље, услед свемоћног утицаја католичке хијерархије, али је ова књижица, ипак, учинила своје: у Бечу, где има велики број Словена, особито Чеха (преко 300.000) створила се жива православна црква, те се морао сазидати нов православни храм, који је 4. апр. ове год. свечано освешћен.

Кад се 1872. отворила о државном трошку велика српска гимназија у Сомбору, Подградски пристане да заједно са Миланом Костићем, који се баш тада вратио из Црне Горе, отиде за професора у ту гимназију. Али само неколико година трпела је мађарска влада, да се у тој гимназији предаје на српском језику. На како Под-

*) А ево у чему је: Краљ Агамемнон држао је са Грцима војни савет, како да се заузме Троја. Сви су одобравали његове речи, само један гурав, хром, белав и крзубав старац устаје из гомиле и виче грдити Агамемнона тако, да се сви јунаци изненадише овој нечувеној дрскости. На то устаје мудри Одисеј, узима свој буздован и поштено изударе по леђима дрскога старца. Терзит почне изапати и савијати се, а народ се задовољно смејао.

градски и Костић не хтеше одустати од предавања на српском језику, буду обојица уклоњена из гимназије: Подградски буде пензионисан, а Костић добије за проту.

Осим службеног, политичког и књижевног рада, Подградски је свој део приложио и чистој науци о језику. Кад је Миклошић по налогу бечке Академије написао своје студије о Циганима, обратио се Подградском за помоћ, јер је од једног ученика Подградског дознао, да он (Подградски) зна цигански. Ево како сам Подградски прича како је ушао у изучавање циганског језика: „Кад сам ја Јудеит Штур предавао компаративну граматiku, поменуо сам је, да цигански језик има *флексија*, а не суфикса. О распуству, ја сам код куће узимао Циганина и састављао сам најпре циганску декламацију. Питао сам га како се каже цигански: коњ — *грас*. Затим како се каже: украо сам? — *Ме чордем*. А како: украо сам коња? — *Ме чордем грасес*. На тај начин дознао сам какву флексију има 4. пд., а уједно, да је карактеристика пређашњег времена *д*, јер: крадем — цигански је *чорав*, основа је дакле *чор*.“

Подградски је три године на том послу радио за Миклошића, који га је за то добро награђивао, и израдио му је ону партију, која је у циганској граматички најтежа, а то су *заменице*. Осим тога превео му је: из I. књиге Мојсијеве I. главу; из Еванђеља Јованова I. главу; Оче-наш; Верују; — скупио му је до осамдесет циганских песама, све у дијалекту румунском.

На особиту препоруку Миклошићеву дошао је у Србију 1882. год. и био постављен за контрактуалног професора.

У словачким новинама штампао је чланак под насловом „Сиротни Дом у Београду“ где је изнео: с каквим је племенитим одушевљењем српски народ прихватио ону људску установу, као и неке занимљиве прилоге, који су се десили у истом дому.

Подградски је окупио своју књижевну снагу и на српској драми, написавши драму „Лепосава!“ Али, баш по његову признању, више вреди што је за време својега бављења у Србији превео на словачки језик све готово најбоље умотворине српске у прози, а из поезије (стихова) само Хасан-агинуцу, и то по преводу Гетеову, са немачког, с тога, као што сам вели: „што се ова најлепша српска песма у оригиналу наша не осакћава.“ (Можда потпуно оригинал ове песме налази се и дан данашњи у архиви Гетеовој. Кад би хтео ко да тражи!)“

Године 1896. написао је на словачком језику трагедију са историјским мотивом „Татре“, у пет чинова. Та је трагедија награђена са 150 форината. На другом позоришном делу ради баш сад, а то је: „Ифигенија Балканска“, мелодрама.

У рукопису има: „Студије за младог српског драматика и драматурга,“ „За успомену својим негдашњим ученицима“. Ну за ово нема издавача.

Као што се из овог кратког прегледа види, живот и рад Подградског текао је и развијао се у главном у три правца: у политичком, књижевном и просветном. У свим тим правцима рада, Подградски је свесрдно уложио своју богодаровану и образовану моралну, естетичку и интелектуалну снагу на корист свога словачког и братског му српског народа! Скоро подједнако делио је плодове труда својега и словачком и српском народу. Нарочито српска омладина, и с ове и с оне стране Саве и Дунава, дуго и дуго сећаће се мудрих, очинских и искрено родољубивих поука и савета својега омиљеног наставника Јосифа Подградског. И не само то, него и на делима многог и многог ученика његова већ се видело и још ће се више видети, како је здраво било семе, којим је засејавао срце и ум српског подмлатка, нарочито исти-

чући као највећу потребу српског народа: да његова интелигенција буде *поштена* и *карактерна*.

Свеколики јавни рад Јосифа Подградског стећи ће временом и више признање, но што се то види сада, када овај заслужни старина траје тежке дане, живећи у Београду као пензионисани професор, у средини своје многобројне породице, од *у самој ствари*, и сувише скромне пензије.

30. септембра 1899. г.
у Београду.

Момчило Жванић.

Град Бочац. — Поред Врбасова тока, који нара ботату, леву и лавоситу Босну, није се друк који ће те из Бања-Луке за Јајне напети на диван крај. У брдскоме лану угледаћеш како се више град Бочац, који је некада био турска тврђава, — раји страх и трепет, а данас рушевина по којој гуштери гмижу. Њиме данас путник забавља свој поглед, а некада га је у страху далеко обилазио.

Албум левоте српских лемаља није још ни из далека завршен, па нека и ова слика буде један прилог за њ.

Цар - Звон. Једно од најређих чуда у великој Москви јесте торњак Ивана Великог који је на пет спратова а висок 82 метра. Тај торњак налази се на Катедралином Тргу, а у средини старе руске престонице. На њему је 34 звона разне величине, а међу њима највеће је звон Светог Вазнесења, које је тешко 37,000 килограма. На ипак оно је кепец само према Цар - Звону које је у подножју торња на гранитној подлози, а које је највеће на земљи. Ово московско Цар - Звон, познато под именом Цар - Звон, чију слику доносимо у овоме броју, високо је преко 8 метара а у основи је широко 7 1/2 метара. Дебљина му је у горњем делу 37 а у доњем 56 сантиметара. Тежина му је 195,000 кг. Своља је украшено рељефима Исуса, Богородице, Јована Претече, цара Ивана Алексјевића, Херувима који су око Св. Петра, Ане Пророкице, цара Алексјеја Михајловића и царице Ане Ивановне. На врху је звон земљина кугла и крст. За владе цара Алексјеја Михајловића савишено је год 1651. ово Цар - Звон, а 1674. постављено је поред торња, јер беше утврђено да га торњак неће моћи одржати. Оно је тада било тешко 140,000 килограма. При једном пожару 1706. год. сурвало се са подножја, те 1731. по заповести царице Ивановне, сестричине Петра Великог, прелије га поново Иван Феодорович Маторин, од када и има садашњи облик. Доцније га ставише на дрвено подножје које беше сувише слабо за Цар - Звон, јер се исте године сурва са тога подножја, којом се приликом одложи са доњег краја један комад тежак 11,000 кг. Од тада је Цар - Звон лежало стотину година у земљи у коју се беше заризи за 6 метра.

Тек 1836. године по заповести цара Николе извади га из земље архитекта Монсеран. Том приликом и не покушаваху да га прелију или оправе, већ га само ставише на гранитно подножје на којему је и данас.

Ужице. — Овај град из југозападне Србије познат је нашим читаоцима из описа о њему који су до сада у више прилика налазили. Вило је досада и неколико слика овога града, али у овоме погледу Ужице не беше баш најбоље среће. До данас, ако се не варамо, најлепша је слика Ф. Каница, али она представља Ужице пре тридесет и неколико година. Желећи да дамо верну слику данашњег Ужица доносимо је у овоме броју, уверени да ћемо на овај начин угодити својим читаоцима који нису имали прилике да посете овај град.

Јесењи дан (сликао А. Мунте). — Већ се осећа дах ране јесени; и ако сунце још топло греје, ипак сутон већ доноси хладну вагу, а јутарња роса блиста на већ пожутелом лишћу. Сунце већ рано залази а са њим се и посленици враћају својим домовима.

Слика је ухватио кључом један моменат јесењег предвечерја, па нам га у овој слици износи пред очи. И ако овом нашем снимку недостају боје, ипак гледалац може да осети левоту, која избија из ове, рекао би, прости слике.

Зграда генералног консулата Краљевине Србије у Солуну. — Донесавши у прошлим бројевима слике српских консулских зграда у Скопљу и Битољу износимо данас пред своје читаоце и зграду српског

консулата у Солуну. Од његова оснивања уверише се наша српска браћа у Солунском Вилајету да нису остављена и зануштена, да имају брата рођенога који се брине и залаже за њих. Од његова оснивања и истовременог отварања средњег вископског завода почињу докази српске свести која је дотле у Солунском Вилајету тинала само као скривена нада и тајна жеља. Многи ће се читаоци сетити оних честих појава у бугарским школама када читави разреци називи бугарских јана тражаху да се преведу у српске школе које су им ближе по језику а драже по осећајима. Али и у тим данима, као и данас, српско генерално консулство сачувало је свој углед не мешајући се у те појаве, већ остављајући школским општинама да таква питања решавају. А што такви дотадашњи почети баш од оснивања српског генералног консулата најбољи је доказ како се у тим крајевима гледа у Србију и шта се од ње очекује.

Манастир Трескавац код Прилепа. — У близини престонице Марка Краљевина налази се овај знаменити манастир Св. Богородице о којем је велико старање водио још краљ-Милутин који му беше један од највећих ктитора. Овог манастира цар-Душан је потврдио сва стара и даровао многа нова имања и цркве у више од 50 места, у Пологу, Поречу, Кичеву, Бабуши, око Витола, Хазина, Охрида и Преспе. Већина од тих места носе и сада ондашња своја имена, као: Дубница, Душачани, Похорино, Сленче, Маргарит, Брајилово, Галичани, Манастирац, Вучје (које је насељено краљ-Милутином); Полатице, Мокрани, Хоморани, Богомири, Вистрица, Соле, Техово, Небрегово, Понадија, Вела Водница (коју је приложио српски властелин Градислав), Храштини, Дреново, Орахов до: Ресен, Журче, Вела Црква, Обршани, Пресел, Трнови, Чешитово, Наколани, Љубојино, Новољани, Кутковјани, Арменохор, Кладорубе, Кубасница, Калиник, Емборија. Од двадесет цркава које су припадале Трескавцу, у самом Прилепу било их је шест: Св. Димитрије, Св. Тодор, Св. Никола, Св. Петка, Св. Јован Протеџа и Св. Ђорђе.

У доба српске владавине трајао је овај манастир своје најлепше дане; богати дарови о којима се зна из новела краља-Милутина а нарочито цара-Душана најбољи су доказ о томе. Многе српске царске и краљевске прославе одржаване су у овом манастиру, а у њему се одирају и кости неколиких властелина српских, а и данас је сачуван у њему павис на плочи цар-Урошева великог епохијара (подрумара).

Судбина српске цркве у Турској није нимомисла ни овај манастир: причат трескавачки српски је, али службу Божију још иззда слуша на грчком језику.

Пераст. — У дивноме Которском Заливу лежи под брдом Касоном овај град који данас има свега 438 становника. Некада Пераст беше виђен и чувен, нарочито на мору, због чувених мриара од којих по неки и до данас остадоше познати. Пераст је некада био лепо насељен град, те из тих његових цветних дана остадоше и до данас споменници и трагови. И данас обраћају пажњу на се дивне зграде из онога доба, као зграде породице Схокије, Висковића, Вазовића и др. Са сука стиже се у Пераст управо пред цркву која је оправљена прошле године. Лево од цркве удиже се торањ, а подаље од њега рушевине зграде у којој становаше чувени владика Змајевић. Гробница овога владике налази се тек уз врти знони који се види на нашој слици.

У општинској кући у Перасту показују се и данас трофеји из великих дана овога града. Ту је застава коју Пераштани отеше када их 10. маја 1654. год. нападеше 6400 Турака; ту је и меч који Перасту поконио Петар Зрински.

Мазепа (сликао А. Вагнер). — Иван Степановић Мазепа, козачки хетман, рођен је око 1645. год. у Кијевској губернији, а беше паж код полског краља Јована Казимира. Због једне афере са женом полског великаша Фалибовског, у којој га ухвати њезин муж, поред ругла у друштву, био је изложен необичној казни. Фалибовски га привеза голог за беснога коња којег нагони у пространа пушта вола. Слика наша представља момент када је коњ мртав уморан пао са Мазепом који би тако и свршио да га срећа не послужу! Избавивши се од грозне смрти уиути се 1663. год. у Украјину где га Козаци запазише због његове снаге и храбрости. Хетман Иван Самуилович узде га за ађутанта, а када овај умре изабраше 1687. г. Мазепу на његово место. Као хетману пође му на руку да задобије и поверење Петра Великог који му даде звање тајнога саветника а брзо за тим и титулу украјинског кнеза. Оваква пажња пробуди у Мазепи веће жеље: науми да се користи размирицом између шведског краља Карла XII и руског цара Петра Великог, не би ли ставио на своју главу круну полских краљева. Ову намеру открише Петру, али он не поверова у пријат. Тек доцније, када се са свим увери, нападе Мазепу у ње-

говој престоници Батурину, али овај побеже Карлу XII и пође с њим на Украјину.

После Карлова пораза код Полтаве побеже Мазепа са шведским краљем у Бендер где се 22. септембра 1709. године отрова. Мазепу је Бајрон онео у једном од својих најлепших сиезова, руски писател Бугарин узде га за јунака једног свог романа, немачки писател Готшал опису га у драми, Хорас Верне, француски сликар, изради веома дељену слику Мазепине казни, а исти је предмет и А. Вагнер, чувени немачки сликар, обрадио у слици коју доносимо у овоме броју.

Наука

Насељеност слива реке Лепенице. — Лепеница почиње извором Студеницом у Горњем Голочелу, испод брда Столице. Текући готово непрестано у северо-источном правцу она утиче у Мораву, с леве стране, према Милкову Манастиру. И ако јој је ово ушће природније без сумње ће она поново узети ток, који је имала пре 1877. г. и удаљиће се као и пре више села Старог Арибеговаца. Њене су најзанимљивије притоке Рача и Петровачка Река с леве, а Грошница и Ждрањска с десне стране.

У лепеничком сливу налазе се 83 насељена места и то: град Крагујевац (13.865 ст.); градићи — Ланово (5435), Батољина (1370) и Рача (930 ст.), а са леве стране Адровцем (1040); и 79 села, од којих су три највећа — Врзан (2810), Марковац (2715) и Чувиће (2465). Остала пак по броју становника поделно сам у 4 групе:

Од 2000—1500 ст. имају ов три села: Ракивац (1855), Бадишевац и Лужнице (1615).

Од 1500—1000 ст.: Ресник (1410), Сивић, Нови Арибеговац, Доња Рача, Доње Грбце, Грошница, Жировница и Рамаћа (1005) — 8 —

Од 1000—500 ст.: Ботуње (970), Вишевац, Пајалитово, Вучић, Радовање, Драча, Доња Сабанта, Мишашевац, Горња Сабанта, Деснировић, Јовановац, Церовац, Добрача, Велико Крчаре, Кијево, Мало Крчаре, Доброљидица, Вошчање, Петровац, Горње Јарушнице, Поскурица, Губеревац, Маршић, Шљивовац, Поповић, Црни Као, Керман, Белошевац, Варе, Цветојевац и Баљковац (510) — 31 —

Испод 500 ст.: Вињичје (470), Светац, Лукање, Горње Грбце, Рогојевац, Трмбас, Кутлово, Мала Врбница, Драгобраћа, Велики Шељ, Корићани, Опорица, Дивостан, Голочело, Доње Јарушнице, Пчелица, Турчин, Мечковац, Градац, Нови Милановац, Милановац, Призор, Никшић, Ацине Анаде, Станови, Дреновац, Трешњевац, Јабучје, Тезерич, Трчиште, Вурисадо, Ердеч, Војиновац и Прекочева (95) — 34 —

На сливу реке Лепенице који захвата простор од 925⁹/₁₀ станује 78.195 ст. Од тог броја долази на градско становништво 21.710, а на сеоско 56.485. Грађани према селиштима стоје у односу 1:2⁹/₁₀.

Из података о површини слива и броју становника у Лепеници и у Србији види се, да Лепеница захвата од целокупне површине Србијине 1⁹/₁₀₀, а од становништва 3⁹/₁₀₀.

Број становника поделен бројем км², који представља површину лепеничног слива, даје насељеност или број становника на једном км². Врло је интересно, да је насељеност лепенична много већа од насељености у Србији, јер износи 84 ст. на сваком км², док је у Србији представљена бројем 48. Однос је дакле 4:7. Насељеност у Лепеници још више пада у очи, кад се упореди с насељеношћу осталих река у Србији. Примера ради наведећу насељеност сливу дунавских и савских притока осим Тимока, Мораве и Дрине.

Дунавске притоке: Бегаличка Река 91 ст. на км², Вураковачка 84, Млава и Туманска Река по 60, Волечка Река 53, Залив 47, Пек 37, Косовица 28, Слатинска Река 21, Врљина 19, Велика и Подришка Река по 18, Поречка Река 13, Волетинска Река 8 и Река 5.

Савске притоке: Јерса (у Мачви) 83 ст. на км², Остружничка Река 72, Топчидерска Река 68, Добрава 53, Вукодраж 52, и Колубара 48.

Из наведених примера види се да Лепеница спада у најгушће насељене речне сливове у Србији. —

Кад упоредиш насељеност и површину слива са бројем насељених места видећемо, да једно насеље долази у Лепеници на сваких

940 ст. или 11 км². Један град (односно градић) на 19,550 ст. или 231 км²; једно село на 990 ст. или скоро на 12 км².

Број становника у појединим селима кажује нам, да Лепенца има 14 великих села са 1000 и више становника, што значи, да једно долази на 5,585 ст. или 66 км².

Лепенца захвата јужни део простране и валовите Шумадије, а у административном погледу готово сва припада данашњем крагујевачком округу. Само су јој четири села (Марковац, Рањинац, Радовање и Нови Адибеговац) у срезу орашком округа подунавског, а једно (Горња Сабанта) у срезу левачком округа моравског. Од срезова округа крагујевачког највише лепеничких насеља има крагујевачки, јер су у њему град Крагујевац и 30 села; за тим гружански са 26 села, па лепенички са три градића и 18 села. —

Поједине притоке реке Лепенце и њен непосредан слив у погледу на насељеност стоје овако:

Рача (289 км². — 20,355 ст.) има на сваком км². по 70 ст. Она је најгушће насељена од свих притока, али јој ипак насељеност знатно заостаје иза опште насељености у Лепенци. На њеном су сливу градић Рача и 20 села: Марковац (2715), Чумиће, Рањинац, Доња Рача, Сивац, Вишевац, Вучић, Радовање, Мишавица, Велико Крчмаре, Мало Крчмаре, Бошњаци, Горње Јарушнице, Губеревци, Поповић, Баре, Светлић, Лукање, Доње Јарушнице и Војиновац (150);

Ждраница (41 км². — 2,795 ст.) на км². 68 ст. Она има само четири села: Доња Сабанта (870), Горња Сабанта, Белошевац и Баљковац (510);

Петровацка Река (150 км². — 9,670 ст.) на км². живи по 64 ст. На њеном су сливу 13 села: Лужнице (1,615), Доње Грбице, Рамаћа, Пајанитово, Церовац, Добрача, Поскурица, Шиливовац, Горње Грбице, Кутаово, Мала Врбица, Велики Шев и Ошорница (390);

Грошница (67 км². — 2,320 ст.) на км². има 35 ст. У њој су само пет села: Грошница (1170), Вињанте, Ацине Ливаде, Трешњевац и Ердеч (170);

Непосредан левни слив (234 км². — 32,020 ст.) има на км². 137 ст. Овако великој насељености узрок је Крагујевац, који се скоро сав налази на левој обали лепеничкој, па тим градић Лавово и Баточина (незнатан део на десној страни). На овој страни лепеничког слива налазе се 19 села: Барјевац (1560, прелази и на десну обалу), Ресинац, Нови Адибеговац, Драча, Десимировац, Јовановац, Петровац, Прип Као, Цветојевац, Рогојевац, Дивостин, Станови, Нови Милановац, Милатовац, Пчелица, Дреновац, Трмичиште, Вурицело и Преконеча; и

Непосредан десни слив (145 км². — 10,035 ст.) на км². 69 ст. На њему су 18 села: Брзан, Жировница, Ветуње, Кијево, Доброводица, Маршић, Корман, Трмбас, Драгобраћа, Коричани, Голочело, Турчин, Метковац, Градац (и на левој обали), Призвор, Никшић, Јабучје и Теферич (205 ст.). —

На сведијалној карти Краљевине Србије, размера 1:75,000 Лепенца је представљена на секцијама: Д. 4., Д. 5., Е. 4., Е. 5., Е. 6., Ж. 4. и Ж. 5. Исправке тих листова, у којима се оне тачу Лепенце, изнео сам у „Наставнику“ (књ. IX, св. 10., год. 1898.). Њима имам да придодам још само ово: на секцији Ж. 4. Сивац јавља се Тимини брдо, а треба да стоји Тимини Брдо и Попова пољана у месту Типова Пољана; и на секцији Е. 4. Рача означено је село Лукање, а треба Лукање.

Сва насеља која сам у Лепенци поменуо налазе се у „Попису становништва и домаће стоке“ од 31. дец. 1895. год. И у том Попису има погрешака у номенклатури као и у разликовању засеоба од краја сеоског.

Грешке су у номенклатури: Нови Адибеговац у месту Нови Адибеговац, Поскурице — Поскурица, Мала Пчелица — Пчелица, Лужница — Лужнице, Чумић — Чумиће, Губеревцац — Губеревци, Кусаја — Кусаја (крај села Баре) и Црквинац — Црквина (крај села Грошнице).

У Лепенци нема засеоба (реч засеоба овде се никако и не употребљава); према томе у Попису су погрешно названи засеобима многи крајеви сеоски, што није никако смело да буде у књизи којој се даје тако велика важност и похвала. С незадовољством износим факт, да код већине села није поменут ни један крај (или како се у Попису зове — засеоба) и да нема ни једног села, код кога су назначени сви крајеви. Само због тога књига је изгубила доста од вредности у очима људи, који се баве овим испитивањем.

Ево тих крајева названих засеобима: Класура (крај села Мале Врбице), Ђуније (Брзан), Мајинић (Ошорница), Мамуто-

вац (Доња Сабанта), Ждраница (Трмбас), Јасенак (Светлић), Врдо и Кусаја (Баре), Мали Шев и Миронић (Пајанитово), Губалица и Црквина (Грошница), Брдо, Реташ, Дреновац и Летошште (Губеревци), Буковац, Врбанац, Прип, Лимовац и Црквинац (крајеви села Чумића).

Тако исто у Попису су погрешно означена као два засеоба села: Горње Голочело и Доње Голочело, јер су то у ствари два краја једног села Голочела. —

Нека ми се не замери, што сам под горњим насловом говорио толико много о Попису становништва. Сваки онај који зна, да је та књига главни основ за израчунавање насељености у нашој земљи, без сумње ће одобрити мој поступак.

М. Радивојевић.

Књижевност

Критика

Драгомир Брзан: *Свакојаке слике и прилике из мојеј бележнице. У комисији, Свеске I—V. Београд штампана и издање нове трговачке штампарије, кнез Милана ул. 1889. Цена од свеске 0-50 дин.*

„Комесар!

Ревизор...!“

Тим поштовања достојним и неприкосновеним речима почиње Г. Брзан ову књигу своје забавне и шалове прозе. Ту прта себе, поштанског комесара, ревизора, који је трепет за поштаре и бич божји за женскиње. Он има „миле хабигов шешир“ за који је дао „једанаест динара“ (то се понавља неколико пута. Или је Јарнак нишче или грешка слагачева, тек у примедби не стоји да је и то до-сетка), он је здраво веома човек и шалација који би и мрта уста насмејао, добро једе, још боље пије, пали праггије, и болује од „кро-пелне љубави“ према женскињу. И да видите шта чини тај опасни Дон-Жуан! Из његових причања излази да гдегод је прошао, ојадно је и у црно завој одеце и мужеве. Цела књига мирише на мирис са-пуна по хотелским собама. Учитељице, поштарске кћери, све оне које срчу поезију Г. Брзана и које он онда својим „миле понављањем, леним оделом и отменом, духовитом конверзацијом, једном речју део такловани лени спол пада пред овим победоносним и неодржљивим чо-веком као Индијанци под точкове кола својих богова. Благо њима, благо и њему, а благо и онима — који верују!

Па да видите како је динар г. Ревизор, када почиње водити чисту љубав, када „савлазачки“ стане превртати очима и вертерски уздицати! Па тек његова племенитост и доброта! Један жако-стан rendez-vous, (једна искрица духа његова), прича нам како је имао да запечати касу неком старом и бедном поштару који је државни новац употребљив на удају своје кћери. Комесар је добар душеван, човекан — он то сам каже — и налази начин да спасе несрећнога оца од строге казне, али поред свега тога, он је од оних који не траже награде у царству небескоме, савлазачтво и вертеризам ништа му не смета да код кћери „поштареве дође до регреса“, како би то Г. Брзан еметантно рекао. Несрећа је то бити уклет човек! Некористољубиви и хумани комесар штита у хотелској соби објекат своје племенитости, а чисти, платонски, етерични љубавник напо-сметку са једном врбом пада у вир у коме су се девојке купале. Нико се од судбине не може отети! Г. Брзан може бити само Г. Брзан! Ах, како је био срећан онај несрећни Петар Шлеина који је изгубио своју сенку!

И како стари греси у кости улазе! Почео је са блиским ду-ховним средством са Глебом Успенским (оне незаборављене Пала-тијске Новине, адем-камен нашег такозваног „националног репер-тоара“), па исти занат и овде продужује. Праггија је бледа, прозрачна копија Никове Славе. Ту је чак и онај предсидник, који, по званичној дужности, седа да пије са „друштом“. Само што је код Г. Срема силан млаз живота и неуспелена, ведрала шала, то су код Г. Ревизора „вицери“ који до суза засмејавају чиновнике позва-них завода и све оне спиритуелне људе, којима Г. Брзан пружа напуну изузију књижевника и човека од духа.

Изашло је јавно пет свезака ових одиста свакојаких слика, и па крају пете књиге прича нам Г. Брзан како је врба заједно „с не-говом драгоценим персоном бућнула у вир међу оне две пшце“ („шине“, то су учитељице). До тога је дошао наш ревизор, а што се мене тиче ја вам дајем тврду реч, да ни љубавност нашега уредника,

ни увиђање козика је потрица коју Г. Вртак чини у књижевним кукурузима, ни давање његово у вир, ни клањење финог хабиговог шешира од једанаест динара, ништа на белом свету не би ме натерало да се дотакнем и шесте свеске. Од мене је оволико и сувше!

Ласови.

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Страх од радости, комедија у 1 чину, од Госпође Жирарден; На леи начин, шаљива игра у 3 чина, од М. Савића; Обмана, драма у три чина, од А. Николића.

Вече двадесет осмог прошлог месеца у Народној Позоришту било је веома пријатно, што се иначе баш тако често не догађа. Ја то велим без икаквог ограничења, ма да је тог вечера поред нове, умилате француске комедије давана и стара талијанска, Голдонијева комедија Један сауга и два господара. Ово је тинска талијанска творевина, ериволна и лака, шаљива и интересантна. У њој се налази једно од оних лица с којима је срасла талијанска комедија осамнаестог века: арлекин из Вергама, кога прати његова стална пратица, милосница Блондина, Коломбина, Смералдина, или већ како се она буде звала. Комедија заврета, у којој се вешти, окретни и гинки арлекин провлачи кроз замке, које је сам оплео, кад кад духовито кад кад главо, и које обично долази сам писац да расчлаче. Тај је поштењаконик из Вергама смеса наметног и лудог, има духа а кад кад нема ни толико намети колико обичан човек, то му вели једно лице из комедије, и са свим је тачно. Но тај весели, препредени, подуховити Талијанац пријатан је, не одбија већ забавља, није дубок и јако духовит, али је шаљив, а кад кад и духовит, и то је доста, па да се на то вече каже да је било пријатно.

За тим је, да удвоји пријатност тог вечера, дошла комедија г-ђе Жирарденове. Свакако да је Голдони круније име но Жирарден, да је талијанска комедија интересантнија но комедија ове Францускиње, али ми се заустављамо на овој другој комедији зато, што се она први пут овог вечера представља, што је врло симпатична и свежа.

Осећа се по свему: по предмету и по обради, да је комедију Страх од радости, писала жена. Можда не бисмо то у толикој мери осетили, не би можда нашли толико нежности у комаду и не би нам се учинила тако фина и умилата ова комедија, ма да јој је предмет и суштину и нежан, да није пре ње представљана Голдонијева комедија. Но и ако је та околност донекле измењивала целокупан утисак, и ако су можда појачана својства ове француске комедије у контрасту према талијанској, ипак стоји то, да је комедија г-ђе Жирарден врло нежна, деликатна, складна, са тананим опажањима, тачно израженим лицима и врло пријатним. И кад нам будем казао како је она испуњена најјачом тугом и најсильнијом радошћу што је може осећати једна мати, једна сестра, једна вереница, један пријатељ; кад вам будем казао како су сва та лица по једна рајска душа, нежна, осетљива, осетљива како само може жена да буде осетљива и нежна, онда ћете се, велим, и ви сложити са мном, да се баш опажа како је све то писала жена. То ће вам још јасније бити кад изложим предмет комедије.

Госпођа од Обијера изгубила је у рату јединог сина, кога је неумерено волела, и који је био веома млад, добар, весео, несташан и заручен. Ну су аванчино известили о томе да је он погинуо, и она га жали већ три месеца, плаче и нестaje је у сузама. Око ње су кћи, Вланша, девојке свеже као пролеће, које је било тако весело док јој брат беше жив, несташно, говорљиво, живахно, мило, љупко, складно; па онда Хедвига, вереница младог Андрије, непорочна вереница; она је свано, сважно волела и сад дубоко осећа тугу која јој срце разноси, ту је Октав друг Андријин, и напослетку стари слуга Ноел, који је одишао младог Андрије и кога је волео као сина. Сви они теше болну мајку и плачу заједно с њом неутешно. Најмања сатница расчлаче их све. Пред мајком није се смело споменути име његово, расцветане и љупко руке, које је Вланша садила с Андријом нагон јој сузе на очи, јер је водсећају на то, да она више нема брата, Ноел је зато кара и теши па се и сам расчлаче. Сваког дана све се понавља: госпођа иде у приву да се Богу моли, Хедвига слика лик Андријин и уздише, Октав иде за њом, Вланша негује руке и плаче, Ноел остаје да успрема собу и да размишља о свом младом господину. И тако нам он једног дана казује, како његову душу заокувала некакав осећај силан и наметљив, који му казује, тако сигурно ка-

зује е је немогуће да је Андрија мрта и како ће се он скоро вратити. Та стари Ноел познаје добро свог несташног дечка, он зна шта се њему може десити, а шта не: он памти како је овај падао с прозора другог ката па је ипак остао жив, он зна како је Андрија једном ушао у мрежу неког рибара, па га је овај заједно са две рибе извукао жива и здрав. И није могуће да је сад напустила срећа то срећно дете. Он тако живо осећа и уверен је, да ће он једног дана улетети, вичући: стари и добри мој Ноеле, има ли што год да се једе, ја већ три дана како ништа нисам окусио. И стари Ноел није још ни предахнуо од овог казивања, а на врата руни Андрија жив, весео и гладан понављајући последње речи његове: три дана како ништа нисам окусио! Срећа је била сувише брза и велика, али ју је стари добри чина ипак поднео.

Оно предосећање у старом саузи писац је смишљено и вешто изразило, наговештавајући њиме повратак Андријин. Тај изненадни повратак писац објашњава лако и природно једном пометњом и забуном какве се врло често дешавају у рату.

Староме је саузи одмах било јасно шта све може починити тако изненадан долазак Андријин. С тога је он у великој забуни како би овога у први мах прихватио и како ће замислити начин на који би га показао, па да ипак ствар прође без несвестице и жичаних удара. Баш у згодан тренутак наизаи Вланша. И њему одмах долази на ум, да ће ово девојче здравих живаца најлакше издржати неочекивану срећу. Пошто је прихватио Андрију, он пушта Вланшу. И сад настаје једна најлесна, најживахнија и најпријатнија сцена: стари Ноел ирмори некакву песмицу кроз зубе, чинећи се свему невест. Вланша га гледа зачуђена и пита шта му је. Ноел се брани како му није ништа, али узауд, очи му тако радосно и тако јако светле, да се ствар не да сакрити. И он признаје како се догодило нешто неочекивано, што ће их све изненадити, обрадовати, веома јако обрадовати, што ће их усрећити, напослетку признаје све. Радост је неовисна. Вланша сва трети, цичи, нервозно и са страхом оскрпући се отуда ће се Андрија појавити; и још га не види, али осећа да је ту, да дише у тој соби, да ће је загрлити тог часа: пада на колена, призива га и уверава да њу није нимало страх од неги, да се она не боји ништа, али непрестано дрхти, подикује и са сузним очима окреће главу на страну бојећи се да га не угледа. И кад је он већ изишао из својг салона и кад је полетео да је загрли, она му се затворених очију, с једним криком баца у наручја. Сећам се како је само негде казао, да нема лепшег осмеха од оног што се бори са још неосушеном сузом у оку. Гледајући ову сцену и гледајући ову девојчицу, ја сам видео тај најлепши осмех, ја сам гледао то сузно око, како се блиста орошено сузом и заваљено љубављу и радошћу.

Први је корак учињен, други већ иде лакше. Док се Вланша с Ноелом светује како ће најку припремити на тај опасан сусрет, Андрија је сам отишао својој вереници, и тако сад знају за његов повратак Вланша, Ноел и Матилда, и сад удружени сирепају Госпођу од Обијера на тренутак од кога сви стрене. То припремање испуњује вереницу комада. Оно је изведено у неколико сцена које у целини чине најјачи део.

Вланша, она стара Вланша, радосна и говорљива казује мајци како се суседи суседи, за кога се држало да је у рату погинуо, данас вратио. Тако је украсана прва варијанта. И зацело ове сцене у почетку изгледају као далека светлудања из глуп од Обијера, која се појачавају, приближују, постепено и са свих страна, док се не претворе у блистава светлост, која ће осветлити њеног Андрију. Мати је одмах отрчала тој срећној суседи, али се уверила да ју је Вланша обманула. Зашто је то учинила? За што је она изгледала онако весела и разнежена кад јој је ту лаж причала. И у тренутку њено се погнута тело исправља, замућено око засветли и отима узвик: да није... али пре но што се и мисао могла довршити, пре но што је и добро зрак онамо камо треба он се је угасио, и она бољно уздикује не, не, то није могуће, па то не треба ни мислити. Али при свем том г-ђа од Обијера не престаје више мислити на то. Она је већ осетила да јој је наговештена неизмерна срећа, коју дрхтало и са очајничким страхом очекује. И сад долази друга, трећа, четврта сцена, све тачне, све испходошки мотивисане, које ће наговештај претворити у уверење, њену наду појачати и утврдити. Сва су лица око ње весела, очи им говоре да им је срце радосно, понављају се као да крију нешто, Октав хоће да одлази, кључа од Андријине собе нема на свом месту, Матилда се ошешљала како је Андрија волео, све се преобразило, Андрија је ту, мајчина душа осећа синовојево присуство. Завршетак је диван, патетичан, јак... Мати се је освестила у наручју Андријином.

Као ваз пролеће се кроз радњу и украсава је љубав Вланшини према Октаву. Њено је љубавно ћеретање као прикутање шевини

душко, просто, правно, живо, весело, оно је фантура која иде прикладно уз општи тон. Ма да се Остан окреће за Матилдом, она је стрпљива и очекује време, кад ће он сам увидети да Матилда није за њега. И она је дочекала то време. Кад је мати добила свог сина, Матилда свог заручника и Вилија је добила Октава.

Ја одавно нисам видео да је у једном чину, свега једном, изражен овакни предмет и овако лепо, савесно, коректно, јасно и глатко. Предмет је распоређен симетрично у сцене, које су тако лепо и правично повезане, да у целини личе на какав мали архитектонски посао. Свака је ситуација на свом месту, брижљиво уочена и израђена, а танане и тине психолошке оцртације тачне су и прецизне. Неколике су сцене тако патетичне и снажне, да би могле са свим лепо заузети место на у којој драми, а такве сцене чине част једној комедији. Лица нису какви дубоки и снажни карактери, али нису ни фантоми већ живи људи, лако и са неколико потеза изведени. Стиг долази да попуни хармонију у овој скромној и умиљатој комедији. Он је гласак и чист, без раскошних обрта, кићених периода и праскавих дијалога.

Позоришна је Управла почела са извођењем програма који је укратко наговестила у својој Годишњаци: изгледа је овог месеца на позорницу два представљана оригинала: један је новија комедија Санићева, а други је из 1869. год. грађанска драма А. Николића. Може бити да почетак није најкоректнији, јер се отпочело са најслабијим стварима (нарочито мислимо на *Обману*), које могу одбити публику од националних комада, а кад се она већ једном одбије, кад стече уверење да су српски комади досадни и рђави, биће тешко наново је задобити и разuverити у њеном погрешном уверењу.

Кад се за један позоришни комад може рећи да није био досадан, то је готово толико као и рећи, да добар је. Свакако, кад би се за једну комедију без резерве казало да је добра, не би било довољно само то, да не буде досадна, таква би комедија морала давати нешто много више, она би морала да буде занимљива, јако занимљива, једра, оригинална, складна, духовита и коректно израђена. И ако се баш не би могло рећи да *Г. Санићева* комедија *Налези* и *начин* има све те особине, може се бар рећи то, да није била досадна, а ни то није мало. На не само да није била досадна него је публика што више пратила комад с интересом, смејала се од срца неким ситуацијама и насклапа неким сценама, а то расположење публике не треба увек сметати с ума кад је говор о каквом позоришном комаду.

Предмет је комедије врло обичан, нимало нов: љубомора у браку; али му помаже то што је изведен из живота и што има сопствену боју. Догађај је врло мали, једноставан, без замисли, онакав какви је нахићен из живота, изведен са нешто мало простог замислића и попуњавања. *Г. Глишић*, професор, љубоморан је на цео свет због своје жене, љубоморан је на свог колегу *Плића*, на свога ђака *Косту*, који његовој жени пише писме, који те године матурира и кога он мора пропустити на испиту само да га се једном отресе. А *Г-ђа* је *Плићка* омет љубоморна због свог мужа на *Г-ђу Глишићку* и на све старије ученице *Г. Плићеве*. И тако тежак положај у коме се налазе љубоморни муж и љубоморна жена приближује их једно другом и они праве савез против неверника! У тај савез улазе и школски послужитељи *Тима* и *Сима*, разуме се као плаћени чланови, и нагледа да су они ту само зато да праве замлет, али су тако неситно и грубо направљени, да су и сувише неуотребљиви за то. Тај је савез довео љубоморника подсмех и беду и тиме је као замлетена ствар. Попуњају радњу и дају јој мало живости *Коста* и *Иван*, то су ђаци *Глишићеве*, са још две ученице. Прво краду задатак матурантски, па онда после савршеног испита припређују једну представу у част својих професора. Они су и писци и представљачи комада. У њему се карикирају љубоморни мужев и жене, и изводи наравоучење како треба да се муж и жена слажу. Та је представа завађене парове узеквала, тронула и уверила да треба правити и они се мире. Пада у очи како је све то изведено врло наивно.

Ва видите да се није морало много речи потрошити око излагана садржине. А то је оно, што сам већ напоменуо, да је догађај познатан, да је предмет са свим сиров и неизрађен, па и оно што је утиснуто на његово уметничко извођење и украшавање то је учињено с пола воље. И онда је врло јасно што они чинови изгледају кратки, штур, празни, а цела комедија као каква закржљав и неразвијен организам. Сцене су прилично лепе, али без духа; оно комичнога што су већ имале у себи, остало је потпуно, онако како је на уздици грубо и тривијално. Стиг међутим није никако могао надокнадити те недостатке, него их је шта више истакао или увећао.

Али ова *позоришна игра* има за наш свет нечег привлачног у себи, то је она блискост са животом који он познаје и онај

тон који не држи. Отуда је она и могла бити забавна, зато је и у љубавна онда милостиво и примила, и зато смо ми казали: да добра је.

Друга је новина овог месеца у националној репертоару *Обмане*, драма *Атанасија Николића*, написана 1839. г.

Писац у драми обрађује један догађај из трговачког живота. Зашто је он изабрао баш тај живот објашњава се тим, што у то време, поред сељачког живота беше још једино развијен трговачки, он је имао своју карактеристику јасну и чисту, која га је истицала као особен живот. Напоследку тада је сав свет у Србији био сељак и трговац, а оно чиновника што их је било пола су били трговци пола чиновници, а ако је и било правих бирократа било их је тако мало, да они нису могли никакав засебан живот развити. Тако је трговачки живот био најближи, најпознатији и најпогоднији за ондашњег писца драме.

Поред истакнутог наслова писац је још назвао комад *Три и о-братима*. Он то чини зато што сву радњу, цео комад испуњава живот трију побратима трговаца, *Витка*, *Радоње* и *Драгоје*. Садржину комада немогуће је изложити по чиновима, јер су они испецани на безброј промена, које су и иначе врло рђаво повезане, зато ћемо без обзира на поделу у драми изнети предмет у целини. Драма почиње од момента кад *Виткова* трговина окреће суноврат, а окреће је тако његова жена *Зомодарка* и велика госпођа, и *Низша*, трговац, стари и препредени угурса. Овај човек из мржње према младим трговцима, који су се тако нагло почели подизати и потискивати његову трговину, улази их у штетне спекулације и нечисте послове, како би их само што пре упропастио. *Витко* не кажује ником за своју несрећу, ни побратимима који га коре зато, ни својој жени, која постаје љубоморна због његове љутљивости и избегавања. И тако он једног дана, изненада, постаје сиромах, жена га напушта и води парницу за развод брака. Но пријатељи га помажу, жена му се враћа, пошто се уверила да је није varaо, и он почиње живот нов.

Ово је био врли део драме, али има још један, који је, као што изгледа, писац сматрао за главнији, јер је по њему дао наслов комаду *Обмане*. У овом другом делу јунак је *Драгоје*. Његова љубавна историја и њен срећни савршетак, више од пола у причи остало тек у радњи, испуњује тај други део. *Драгоје* је волео *Наду*, то је била кћи неког трговца из *Јагодине*, и изгледало је да му се на љубав одговара. Али једног дана његова га драга изиграла. Од тада он мрзи цео женски свет, да га додирне омет заволи, кад му *Нада*, опраћена и чиста, обисне о врат. Тако се и десило: после подужог времена она долази у Београд, да му каже како без њега не може. Он то приима за истину и њу узима за жену.

Ми се задржавамо онолико на овом комаду из тих разлога, што је ово прва од старијих драма српских изнесена на данашњу позорницу, што је ово тек други комад *А. Николића*, а има их преко двадесет, који се представља у Народном Позорштву, и напоследку што се види да је њен писац улагао труда и љубави у свој посао. Друго готово ништа не препоручује ову драму, јер су грешке у њој тако крудне, тако битне, тако многобројне да би се тешко у другим околностима тако дело и изнело на позорницу. У њој нису нечуљени ни најосновнији, природни и нужни услови, без којих се не може ни замислити једно драмско дело. Прво што пада у очи то су она два предмета, сасвим различита, без везе, одмита, обавља једнаке величине, развијајући се без икаквог међусобног утицаја; наизменице почев од првог до последњег чина. Какве везе може и имати љубав *Драгојева* са трговином и падом *Витковом*? Ја овде употребљавам називе радња и развијање, по то чиним по нужди, јер нема ту у правом смислу ни радње ни развијања, све се прича и само прича. Па и те приче и оно мало радње што је има лоше је распоређено. Сцене су врло нешито складане, долазе једна за другом са свим произвољно, без икакве чврсте везе, набацане, кратке, готово после сваке скупшта се завеса, те је комад пун промена. О каквим снажним и израђеним лицима не може бити ни говора, њихов је карактер тек наговештен, по које се истакло каквом јачом пртом, и то је све.

То је што се краће и брже могло рећи о недостацима драме и била би залудница задржавати се на њима више. Но остаје нам још да кажемо како и на овој рђавој драми има нечег интересантног и привлачног. То је онај печат старине, она атмосфера у којој су дисали наши стари, онај тон времена и боја околине, она пријатна фамилијарност и простота, напоследку оне чакшире и онај дубоки фес. И ако је све то нешито, и ако није све довољно и јасно израђено, ипак је добро дошло. И напоследку, драма *А. Николића* међу осталим драмским радовима из тог времена представља један датум српске драме.

Септембра 1899. г.

2.

Р а з н о

Стогодишњица рођења доктора Јована Хаџића-Светића. — 26. августа о. г. прославила је Матица Српска у Новоме Саду стогодишњицу од дана рођења свога оснивача Јована Хаџића, у књижевности познатог под именом Милош Светић. После свечаног помена у Новосадској Саборној Цркви говорио је Матици секретар Др. Милан Савић у славу и сећање на Хаџића.

Јован Хаџић рођен је у Новом Саду 8. септембра 1799. године. По свршених наукама добије 1826. степен доктора, а 1834. буде постављен за сенатора у Новоме Саду. 1847. г. изабран је за новосадског посланика за мађарску дијету у Пожуну. Био и министарски саветник у Пешти и председник обласног суда до 1854. када је отишао у пензију. Хаџић је умро 1869. године у Новоме Саду.

Развитак српске књижевности имада захвалн и његову имену, јер је први покренуо мисао да се оснује друштво за издавање српских књига. 1826. године он је ту мисао и остварио, основавши са неколико Срба, лештањских трговца, друштво под именом Српска Матица. Према основи и циљу овога српског друштва осниваху доцније и други славенски народи слична удружења. Хаџић је заповољао Српску Матицу највише у намери да сачува Летопис, српски журнал, који је 1824. г. био покренуо професор Ђорђе Магараšевић. — Хаџић је био и први председник Српске Матике у Пешти, а и после тога када је она пренесена у Нови Сад.

За време заслутног Баховог система у Аустрији Хаџић је имао великих заслуга за одржање Српске Гимназије у Новоме Саду којој је био 19 година бесплатан управитељ, а до смрти своје уважени патрон.

За законодавство у Србији Хаџић је такође од великог значаја, јер је израдио приј Грађански Законик за кнежевину Србију, а поред њега и још неколике помоћне законике, који су били основ судском и административном уређењу.

Хаџић је такође радио и на књижевности, али не са срећом. У Вуковој борби за преворотај био је огорчени противник нове струје, и као такав водно је познату подељнику са Вуком, из које је изашао са свим побеђен. Али овакво његово држање у борби за народни језик и нови правопис ипак не умањује његове заслуге на другим пољима на народни напредак.

Споменик Ђорђу Рајковићу. У Новоме Саду основан је одбор који прикупља прилоге за подизање споменика српском књижевнику Ђорђу Рајковићу. Он почину у новосадском Св. Успенском гробљу без икаквог видног споменика. Човек, какав беше пок. Рајковић, који је сачувао многе и многе гробове виђених Срба од заборана доиста је заслужно да ни сам не буде заборављен, те овим редовима обраћамо пажњу својих читалаца на ову лепу намеру «Одбора за подизање споменика Ђорђу Рајковићу».

Фрањо Прешерн. — Ове године навршило се педесет година од смрти највећег словеначког лиричара Фрање Прешерна. Браћа Словенци већ се у велике спремају да прославом обележе овај дан. До године пак навршује се 100 година од његова рођења (3. децембра и. н. 1800. г.) Између осталог за ову прославу Словенци ће отворити и велику статуу у Љубљани.

Прешерн је рођен у сеоској кући у Врби, брезнишкој жупи на Горенској. Његов рођак свећеник Јаков Прешерн узео је Фрања још као детета к себи на старање. Основну школу довршио је у Рибици, гимназију у Љубљани, а правни факултет у Бечу где је 1828. године промовиран за доктора. Положивши адвокатски испит, радио је по судским пословима у Крању, где се и разболи и умре. Највећи број својих извршних песама штампао је у «Крањској Чланици» која је излазила год. 1830.,—31.—33. и 1848. Збирку својих најдешних песама штампао је 1847. г. под насловом *Poesije Doktorja Franceta Prešerna*.

Прешерну Славна браћа Словенцима Хвала што умеју да цене своје велике дуде.

Распис награда. — Матица Српска расписује из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зоакуле за годину 1900. награду од 50 дуката за поједине расправе или монографије из историје Срба у Угарској.

Уједно се наводи, да су из ове задужбине с роком до 31. децембра 1900. расписане ове награде:

1. «Живот и рад Саве Текелије», награда 50 дуката; 2. «Историја српске књижевности за школу», награда 100 дуката; 3. «Опширна историја и етнографија о Буњевцима», награда 200 дуката; 4. «Историја српске православне цркве у Угарској», награда 50 дуката; 5. «О српском сликарству», награда 68 дуката и 50 еор. обећаних од дра Ва. Николића, адвоката у Земуну; 6. «Монографија о српском новинарству», награда 50 дуката.

А из фонда Јована ил. Наке Вел-Сент-Миклушког за г. 1900. расписане су оне награде и тражи се да се за њих напишу ова дела:

1. Роман, драма или шаљива игра, приповетка или новела из српског живота. Награда од 50 до 500 еор. Рок Петров-дан 1900; 2. Студија, монографија или расправа из српске историје; 3. Студија или расправа о бројном, природном и просветном кретању народа српског; 4. Студија или расправа српске књижевности; 5. Земљописна или етнографска расправа, или путописи по српским крајевима и земљама; 6. Студија или расправа о музичкој уметности у Срба; 7. Преводи признатих и класичних дела.

Награда је за сваку такву студију, расправу, монографију или превод 30—40 еор. по штампаном табаку према вредности дела.

Дела на све расписане награде не могу писци шикати под својим именом, него ваља да означе дела своја потписом или знаком. Име, презиме карактер и место, где станује писца, ваља у особитом писму написати, писмо заветати и обележити оним истим знаком или потписом, који је споља на самом делу.

Само ће се она писма отворити, на којима је исти потпис или знак, који се налази и на делима, којима се награда досуди. Остала ће се писма слагати.

Рукописи се не враћају.

Награда се издаје тек онда, кад писца поднесе дело штампано. Награда се губи, ако писца не изда дело своје на свет за годину дана, а међутим није што друго уговорено.

Писца је обавезан од свог награђеног дела, кад изиђе из штампе, уступити Матици 25 комада.

Чланци и расправе за Летописе као и награђене новеле и приповетке штампају се најпре у Летопису, а после остаје право и писцу и Матици, да их могу прештампати и посебно.

Према количини осталог новца Матица је вољна прихати и по вредности награђивати и друга научна, популарно научна и забавна дела остављајући писцима на вољу да могу слободно бирати предмет.

Нарочито се напомиње, да је главна скупштина овластала Књижевно Одељење и Одбор, да могу издати награду и оним чланцима и делима, која дођу и мимо расписану награду или која су већ стигла, па се налазе на оцени и то у текућу године и пре главне скупштине, ако Књижевно Одељење или Одбор пронађе да приносили састави заслужују награде.

Два војничка дела о балканском полуострву. — Почетком ове године угледаше света ова два војничка дела, која се тичу Балканског полуострва: *Dans les Balkans. La campagne d'occupation des troupes austro-hongroises en Bosnie et Herzégovine. — L'insurrection de 1888 dans l'Herzégovine, la Bosnie méridionale et la Krivodjé. — La guerre serbo-bulgare, par le Commandant E. Vujać.* Ова је књига у издању париске војничке књижаре Н. Charles-Lavauzelle, на 8-ми, стр. 336 са 19 карата и планова, а стаје 5 дин. — Друго је дело: *La guerre contemporaine dans les Balkans et la question d'Orient (1885—1897) par le Lieutenant G. Becker,* у издању париске књижаре Berger-Leclercq et Cie, на 8-ми, стр. 339, са 13 карата, а цена му је 10 дин. Скрећемо на њих пажњу наших оштрира, који владију француским језиком.

Балканско полуострво. Француски каветан Léon Lamouche, штампач је недавно, трешком париског књижара P. Ollendorf-a *La Péninsule balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philologique et littéraire,* на 12-ми, а стаје дин. 3,50. То су немачка предавања са факултета Lettres на монпелском универзитету. Француска критика пребацује писцу сувопарност и велику површност и занера му, што је просто прештампало своја предавања без икакве прераде, која је била потребна ради шире читалачке публике. Писца је свршени љак париске *L'Ecole des langues orientales* зна језике српски и бугарски. Путовао је у два маха Балканским полуострвом, а штампао је 1892. једно ваљано дело о Бугарима, *La Bulgarie dans le passé, le présent et dans l'avenir.* Paris, Baudouin, на 12-ми, стр. XX—520, где је један

одељак посвећен и Македонији. Овај му је спис део приликом француске критике и сматра га као доста потпуно ручну књигу о Бугарима.

Једно дело о регулисању Бердапа. — Године 1896. штампано је у Пешти следеће дело: *L'amélioration des Portes de fer et des autres cataraetes du Bas-Danube, par Béla de Gonda*, на 8-ми, стр. 265, са једним планом и 100 илустрација. Писац је био шеф радова на регулисању Бердапа и сматра се за једнога од највишећених мађарских техничара. У овоме делу описује историју народа. Оно је штампано у исто време на мађарском и немачком. Скрећемо на њ пажњу наших техничара.

Ч и т у љ е

† Владимир Радовић

23. августа о. г. умро је у Мостару честити и угледни Србин, ценим представник херцеговачки у црквеном питању Босне и Херцеговине, Владимир Радовић. Он је био члан босанско-херцеговачке депутације која је у Васелењској Патријархији радила о побољшању црквеног стања у Босни и Херцеговини. Он је покренуо угледни мостарски лист *«Српски Вјесник»* због којег је претрпео многу и многу несправу у односима са властима, али који још и данас излази и бележи српски живот у тим покрајинама. Он је такође био власник и угледне мостарске Српске Штампарије коју је и основао у намери да буде од користи Србима у Херцеговини. А више свега био је редак Србину родољуб којег а љубав и рад на Српство не ометаху ни претње ни новчане казни.

Погреб је био 24. августа какав Мостарци не памте. И мало и велико, и младо и старо дигло се да ода последњу пошту своме великом суграђанину. Његов суграђанин по народним пословима г. Војислав Шола опростио се с њим на гробу дирљивим говором који је расплакао већ и тако разаложене Мостарце. На самоме гробљу покрпнута је мисао (која се већ у дело приводи), да се пок. Радовићу обележи гроб својеником који ће бити видљив израз народне захвалности. *«Српски Вјесник»* опуномоћен је да прими прилоге за овај циљ.

Нека је враме Радовићу лака земља и светла успомена у српском народу.

† Каролина Свјетла

26. августа умрла је у Прагу Каролина Свјетла која беше једна од најпознатијих и најбољих књижевница чешких. Све што је писала провејано је патриотским осећајима и дубоким познавањем вреднога чешког народа. Њезин је живот био пуно доброчинства и љубави према њезину народу, те у томе погледу заузимамо врло важан положај не само међу најугледнијим књижевницама већ и међу првим добротворима чешким.

Рођена је 1830. године 11. фебруара у Прагу у породици Ротових. Свјетла беше њезин књижевни псеудоним. Удата је била за професора Мужака. На књижевном пољу први пут појавила се год. 1858. својим радом у *Алманаху: Dvojí prvotizení*. — Писала је веома много романа, приповедака, новела... којих ће бити до једне стотине. Главнији су јој радови: *Сеоски роман*, *Крст код потока*, *Неколико табака из породичног летописа*, *Љубав према песнику*, *Прва љубав*, *Учитељица*, *Школа — која срећа*, *Успомене*, *Црн Пера*, *Полубац*, *Тренутак*, *У затишју*, *Фратина*, *На јутрењу*, *На раскршћу*, *Крај и почетак*, *Рудар и његово дете*, *Из атмосфере барикада*, *Народ*, *Последња госпођа Глоговска*, *Карла* (на српски преведена под насловом *Драга*). Многи њени радови преведени су на пољски, руски и француски; а неколики од њих и драматизовани су (*Крст код потока*, *Звонечкова краљица* и *Сеоски роман*). Од њезине приповетке *Полубац* израдила је песничкиња Елишка Краснохорска либрето за оперу коју је компоновао прослављени чешки композитор Сметана, а која је имала највећег успеха у разним светским позориштима. — Свјетла је била председница чешког Женског Друштва у којему је

дуго корисно радила подигаши га на степен једног од најугледнијих чешких друштава. — У последње време веома је патила од болести очију, али јој ни то не сметаше да напусти књижевни рад; и ако није смела сама да пише, говорила је своје последње радове другима у перо. А кад се овој болести придружи још и запаљење плућа, није могла издржати већ остави свој драги чешки народ који јој за живота указиваше највеће почасти, а који ће по смрти јој знати да сачува њезину успомену.

Српски преводници доста би каљали да прикажу читалачкој публици који од њезиних радова, чиме би вршили и део мисије — познавање српске читалачке публике са чешком књижевношћу.

J. Зб. P.

БИБЛИОГРАФИЈА

Ј У Њ И Г Е

1. **Народна вера и етика у народним песмама.** Од Доброс. М. Ковачевића. Београд, Штампарија Мате Јовановића, Кнез Михаилова ул. бр. 24., 1899. — 8-на, стр. 85. Цена 0-80 динара.

2. **У комисији.** Свакојаке савке и прилике из живота бележника. Написао Драгомир Брацк. Београд, штампа и издање Нове Трговачке Штампарије 1899. — 1., 2., 3., 4. и 5. свезак. 16-на, стр. 160. — Цена свезака 0-50 дин.

3. **Мисли о цркви држави, вјери, народној просвјети итд.** од К. П. Побједоносцева. Превео из *«Московског Зборника»* Архимандрит Н. Дучић. Садржај: Неколико ријечи о М. Зборнику и његову спису. Писмо Побједоносцева, Сјени Митрополита Михаила, Црква и држава, Вјера, Нова вјера и нови бракови, Народна просвјета, Црква. У Београду, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. — 8-на, стр. 135. Стаје 1 динар или франак.

4. **Из првих дана овога века.** Историјска црта. Написао Мирко Бајић. Штампано из *«Вранкова Кола»* 1899. — У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 34. Цена 20 новчића или 1/2 динара.

5. **Историја педагогије.** од К. Јелиницкога. С рускога превео и допунио Ж. Драговић. Цетиње, К. Ц. Државна Штампарија, 1899. — В. 8-на, стр. 213. Цијена ф. 1-50 или 3 круне.

6. **Православна морална** за више разреде средњих школа. Израдио Сава Теодоровић, свештеник, професор и катихета у кр. реалној гимназији у Земуну. Наклада писчева. У Новоме Саду, штампарија Ђорђа Њковића, 1899. — В. 8-на, стр. 254. V. Цена 2 круне (2 динара 30 и. дин.).

7. **I Додатак раду и именику Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898. — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-на, стр. 41.

8. **II Додатак раду и именику Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898. — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-на, стр. 41.

ОПОМЕНА

Улазећи у последњу четврт ове године обраћамо пажњу својих дужника да нам дужну претплату одмах пошаљу, како би избегли неугодности јавнога опомињања и штампања њихових имена. —

ВЛАСНИШТВО
„НОВЕ ИСКРЕ“

„НОВА ИСКРА“ излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; или Српски год. 10 фкр. или 20 дин. у плату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику *«Нове Искре»*.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Патна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.